

Algemeen ambtsbericht Burundi

maart 2003

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken
Den Haag
070.3484517

	<i>Pagina</i>
1	4
Inleiding	
2	5
Basisgegevens	
2.1.1	5
Land en Volk	
2.1.2	6
Geschiedenis	
2.1.3	15
Staatsinrichting	
2.2	16
Politieke ontwikkelingen	
2.3	19
Veiligheidssituatie	
2.4	25
Sociaal-economische situatie	
3	27
Mensenrechten	
3.1	27
Inleiding	
3.2	27
Waarborgen en toezicht	
3.3	29
Naleving en schendingen	
3.3.1	29
Vrijheid van meningsuiting	
3.3.2	30
Vrijheid van vereniging en vergadering	
3.3.3	31
Vrijheid van godsdienst	
3.3.4	31
Bewegingsvrijheid	
3.3.5	34
Rechtsgang	
3.3.6	35
Arrestaties en detenties	
3.3.7	37
Mishandeling en foltering	
3.3.8	38
Verdwijningen	
3.3.9	38
Buitengerechtelijke executies en moorden	
3.3.10	38
Doodstraf	
3.4	39
Specifieke groepen	
3.4.1	39
Vrouwen	
3.4.2	40
Homoseksuelen	
3.4.3	40
Etnische groepen	
3.4.4	42
Dienstplicht en desertie	
4	44
Migratie	
4.1	44
Binnenlands ontheemden en vluchtelingen	
4.2	45
Minderjarigen	
4.3	47
Situatie in landen in de regio	
4.4	48
Internationale Organisaties	
4.5	48
Beleid andere landen	
5	50
Samenvatting	
	52
Bijlage(n)	
I	52
Literatuurlijst	

1 Inleiding

In dit algemene ambtsbericht wordt de huidige situatie in Burundi beschreven voorzover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Burundi en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Burundezen. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere ambtsberichten over de situatie in Burundi, laatstelijk 15 maart 2002. Het algemeen ambtsbericht beslaat de periode van april 2002 tot en met februari 2003.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie van openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, verschillende niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst.

Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordigingen in Kigali, Nairobi en Dar es Salaam en in EU-lidstaten aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag.

In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, is de tekst in veel gevallen ook gebaseerd op informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op recente ontwikkelingen op politiek-veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van Burundi. Ook is een korte passage over de geografie en de bevolking van Burundi opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in Burundi geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij Burundi partij is, komen mogelijkheden van toezicht aan de orde. Daarna volgt de eigenlijke beschrijving van de mensenrechtensituatie. Tenslotte wordt bovendien de positie van specifieke groepen belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van binnenlands ontheemden en van minderjarigen, het beleid van een aantal andere Europese landen inzake asielzoekers uit Burundi en activiteiten van internationale organisaties, waaronder de positie van UNHCR, aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk vijf.

2 Basisgegevens

2.1.1 Land en Volk

Burundi is gelegen in de Grote-Meren-Regio in Centraal-Afrika, grenzend aan Rwanda, de Democratische Republiek Congo (DRC) en Tanzania.

Het land telde in 2001 ongeveer 6,87 miljoen inwoners¹, waarvan ongeveer 320.000 woonachtig zijn in de hoofdstad Bujumbura. Het is een van de dichtstbevolkte landen van Afrika (239 personen per km²). Het land is onderverdeeld in 16 provincies en de provincies zijn onderverdeeld in districten, die op hun beurt onderverdeeld zijn in *communes*, *zones*, *sectoren*, *collines*, *sous-collines* en *cellules*.

De officiële talen zijn Kirundi en Frans, hoewel alleen het meer ontwikkelde deel van de bevolking Frans spreekt. Op de lagere school wordt les gegeven in het Kirundi en krijgen de kinderen een paar uur per week les in de Franse taal. Op de middelbare school wordt les gegeven in het Frans en wordt een paar uur per week Kirundi gedoceerd. Op de universiteit wordt in het Frans gedoceerd.

Ook wordt Swahili gesproken in het gebied langs het Tanganyikameer, langs de grens met de DRC en in Bujumbura en omgeving.² Het Swahili wordt vooral in de handel gebruikt. In het grensgebied met Tanzania is steeds meer Swahili in het taalgebruik geslopen. Het is nauwelijks denkbaar dat personen van Burundese nationaliteit geen Kirundi kunnen spreken. In principe is het Kirundi dezelfde taal als het Kinyarwanda dat in Rwanda wordt gesproken. De verschillen zitten in het klanksysteem en de woordenschat. Het verschil in uitspraak tussen beide landen is vergelijkbaar met het verschil tussen Nederlands en Vlaams.

De bevolking bestaat voor 85% uit Hutu, 14% uit Tutsi en 1% uit Twa (Pygmeeën).

91% van de bevolking is werkzaam in de landbouw en slechts 2% in de industrie.

De munteenheid is de Burundi franc³.

Een kaart is bijgevoegd als bijlage III.

¹ UN OCHA, *Consolidated Inter-Agency Appeal for Burundi 2003*, november 2002

² CIA, *World Fact Book 2002, Burundi*

³ Europa Publications, *Africa South of the Sahara - 2001 - Burundi* (Londen, 2000)

2.1.2 **Geschiedenis**

Van oudsher werd Burundi geregeerd door een Tutsi koning. Tussen de koning en het volk stond een aparte groep - de Ganwa (een soort prinselijke klasse). De Ganwa waren evenals de koning Tutsi, maar werden beschouwd als een apart volk, niet verbonden met de gewone Tutsi bevolking. Zij waren de feitelijke regeerders en vormden tevens een soort veiligheidsbuffer voor de koning tegen eventuele etnische of sociale onlusten. Van 1899 tot 1919 waren Burundi en Rwanda geïncorporeerd in Duits Oost-Afrika.

In 1919 werd Burundi (samen met Rwanda) op grond van een uitspraak van de Volkenbond, Belgisch mandaatgebied. Vanaf 1948 begon België een zekere mate van democratie in te voeren en er ontstonden twee belangrijke partijen.

De door Tutsi gedomineerde *Union pour le Progrès National* (Uprona), een progressieve nationalistische partij die tot doel had alle groeperingen (zowel Hutu als Tutsi) en belangen te verenigen. Zij werd geleid door prins Louis Rwagasore (de oudste zoon van de koning).

De *Parti Démocrate Chrétien* (PDC), een conservatieve partij die sterke banden onderhield met de Belgische regering.

De parlementsverkiezingen van september 1961 werden gewonnen door Uprona en Rwagasore werd premier. In oktober 1961 werd hij vermoord door aanhangers van de PDC. Dit feit bleek tekenend voor de verdere geschiedenis van Burundi; namelijk de strijd tussen de Hutu meerderheid en de Tutsi machthebbers.

Het ontbreken van de samenbindende invloed van Rwagasore leidde tot scheuring in Uprona (de partij die trachtte Hutu en Tutsi te verenigen) en tot het uitbreken van openlijke conflicten tussen Hutu en Tutsi.

Toen Burundi op 1 juli 1962 onafhankelijk werd, bleek Uprona niet in staat de etnische spanningen tussen Hutu en Tutsi onder controle te houden.

Zo werd in 1965 vrijwel het gehele politieke Hutu establishment vermoord hetgeen voor vele jaren een einde maakte aan Hutu deelname in de Burundese politiek.

In 1966 had een door Tutsi geleide militaire coup de afschaffing van de monarchie tot gevolg, evenals de verwijdering van vele Hutu officieren uit het leger. Een mislukte Hutu coup in 1972 ontketende een wijdverspreide massamoord onder de Hutu bevolking.

In een geweldloze coup die zonder bloedvergieten plaats vond, greep kolonel Jean-Baptiste Bagaza, een Tutsi uit de zuidelijke provincie Bururi, vervolgens in november 1976 de macht.

Een nieuwe grondwet, goedgekeurd door een nationaal referendum in november 1981, voorzag in een parlement (*Assemblée Nationale*), waarvoor de verkiezingen in oktober 1982 werden gehouden. In augustus 1984 werd Bagaza, voor de eerste keer via nationale verkiezingen, gekozen tot president.

In september 1987 werd Bagaza, die op dat moment een buitenlandse reis maakte, afgezet door majoor Pierre Buyoya, een Tutsi uit de zuidelijke provincie Bururi. Deze vormde een Militair Comité voor Nationale Redding (CMSN) en schortte de grondwet van 1981 op.

In de eerste jaren van het Buyoya-bewind leidden de spanningen tussen Hutu en Tutsi herhaaldelijk tot gewelddadige uitbarstingen

In juni 1993 werden presidents- en parlementsverkiezingen gehouden. De presidentsverkiezing werd gewonnen door Melchior Ndadaye, de Hutu kandidaat van het *Front pour la Démocratie au Burundi* (Frodebu).

Ook de parlementsverkiezingen werden door Frodebu gewonnen met 65 van de 81 zetels. Uprona kreeg 16 zetels⁴.

De huidige geweldsspiraal in Burundi begon in oktober 1993 met een coup van het leger, waarbij de eerste, zojuist verkozen, Hutu president van het land, Melchior Ndadaye, werd vermoord. De moord leidde tot uitgebreide massamoorden door Hutu onder de Tutsi bevolking, gevolgd door massamoorden op Hutu door het door Tutsi gedomineerde leger. Naar schatting 25.000 – 50.000 Burundezen lieten het leven.

De militairen slaagden er niet in een regering te vormen die internationaal erkend werd. In januari 1994 werd Cyprien Ntaryamira, een Hutu van de Frodebu, door het parlement tot interim president gekozen, maar deze kwam drie maanden later om het leven toen het vliegtuig waarin hij (samen met de Rwandese president Juvénal Habyarimana) zat, bij Kigali werd neergeschoten. De voorzitter van de *Assemblée Nationale*, Sylvestre Ntibantunganya (Frodebu), nam de leiding over en begon onderhandelingen waarin echter zowel Uprona als Frodebu zich onbuigzaam opstelden.⁵

De gevolgen van de gebeurtenissen in en na oktober 1993 zijn tot op heden voelbaar. Beide partijen waren even schuldig aan ernstige schendingen van de mensenrechten tijdens en na de staatsgreep van oktober 1993. De politieke instellingen werden dermate ontwricht dat er een jaar later nog geen gesprekspartners waren voor internationale organisaties, daar vele functionarissen gevlucht waren en niet op hun plaats waren teruggekeerd.

⁴ Voor een overzicht van de politieke partijen zie bijlage II

⁵ [Africa South of the Sahara 2000](#)

In september 1994 tekenden de regering en de oppositie een overeenkomst die voorzag in machtsdeling op lokaal en nationaal niveau. In diezelfde maand werd Ntibantunganya benoemd tot president.

De overeenkomst van september 1994 werd als verraad gezien door leidende Frodebu leden, waaronder de minister van Binnenlandse Zaken, Léonard Nyangoma. Deze verliet Burundi en stichtte in het buitenland (vermoedelijk in het toenmalige Zaïre⁶) de *Conseil National pour la Défense de la Démocratie* (CNDD) met als militaire vleugel de *Forces pour la Défense de la Démocratie* (FDD), die plechtig beloofde het Burundese leger te verslaan. De overeenkomst werd eveneens afgewezen door de (Tutsi) *Parti pour le Redressement National* (Parena) onder leiding van ex-president Bagaza.⁷

Etnische spanningen en geweld hielden aan in de tweede helft van 1994 en ontwikkelden zich in de loop van 1995 tot een toestand van bijna burgeroorlog. De regering, die steeds zwakker werd, verzocht herhaaldelijk om internationale interventie, maar omdat Uprona en het leger hier fel op tegen waren, was geen enkele staat bereid troepen te zenden. In maart 1996 werd de voormalige Tanzaniaanse president Julius Nyerere door regionale staatshoofden, met steun van de VN en de OAE (Organisatie van Afrikaanse Eenheid), benoemd tot bemiddelaar in het Burundese conflict. Na bedreigingen door militairen en een volksmenigte zocht president Ntibantunganya in juli 1996 bescherming in de Amerikaanse ambassade.

Op 25 juli 1996 voerde het leger, onder leiding van majoor Pierre Buyoya, een geweldloze staatsgreep uit. Buyoya werd tot nieuwe interim-president van een overgangsrepubliek uitgeroepen (hij bekleedde het presidentschap ook reeds van 1987 tot 1993). Een deel van de politieke top van Frodebu vluchtte naar het buitenland, waaronder de voorzitter Minani die sindsdien vanuit Tanzania opereerde.⁸ Regionale leiders, bijeengekomen in augustus 1996 in Arusha, kondigden economische sancties af tegen het nieuwe bewind. Daarop bevroren ook de donoren het grootste deel van hun hulpactiviteiten.

In augustus 1996 werd een multi-etnische regering gevormd en het parlement (*Assemblée Nationale*), dat uit de 81 leden bestond die in 1993 waren gekozen, kreeg in oktober zijn bevoegdheden grotendeels terug. Op 12 juni 1998 trad een nieuwe regering aan, benoemd door Buyoya. De eerste vice-president en 10 van de 22 ministers waren leden van de door Hutu gedomineerde Frodebu, terwijl de andere vice-president en 12 ministers lid waren van de door Tutsi overheerste Uprona.

⁶ [Africa South of the Sahara 2001](#), p. 252

⁷ deze paragraaf en de volgende paragrafen zijn gebaseerd op: [Africa South of the Sahara 2001](#)

⁸ In oktober 2001 keerde Minani terug naar Burundi

Arusha vredesbesprekingen

Eind juni 1998 kwam in Arusha, Tanzania, in het kader van een Regionaal Vredesinitiatief onder voorzitterschap van Uganda's president Museveni, een vredesoverleg op gang, waar de meerderheid van de politieke partijen die bij het conflict betrokken waren en één rebellengroepering (Frolina), onderhandelingen openden over een vredesakkoord.

De gewapende vleugel van de *Conseil National pour la Défense de la Démocratie* (CNDD), de *Forces pour la Défense de la Démocratie* (FDD) en de *Forces Nationales pour la Libération* (FNL), een rebellengroep afgesplitst van de Palipehutu, werden niet door Nyerere uitgenodigd om aan de vredesbesprekingen deel te nemen. Een beslissing die een zware hypotheek op alle latere vredesonderhandelingen heeft gelegd, daar deze groeperingen later het resultaat, het vredesakkoord van Arusha, afwezen omdat ze niet bij de totstandkoming waren betrokken.

De Arusha vredesbesprekingen stonden onder leiding van de Tanzaniaanse ex-president Julius Nyerere en hebben zeven keer plaats gevonden, tot begin augustus 1999. In totaal namen 19 verschillende partijen en groeperingen deel. In de loop van 1999 groepeerden de partijen zich: de voornamelijk Hutu partijen vormden de zogenaamde G-7;⁹ voornamelijk Tutsi partijen vormden de G-8;¹⁰ en de regering, het parlement en Uprona bleven als de zogenaamde G-3 buiten de twee blokken. Begin 1999 schortten de regionale staatshoofden de sancties op, na indicaties dat donoren hun hulp zouden hervatten.¹¹

Eind augustus 1999 werd in de besprekingen nauwelijks meer voortgang geboekt. In oktober 1999 overleed Julius Nyerere.

Op 1 december 1999 werd Nelson Mandela benoemd tot facilitator van het vredesproces.

Het vredesakkoord van Arusha van 28 augustus 2000

Na zijn aantreden als bemiddelaar in december 1999 slaagde Mandela er in de eerste helft van 2000 in de vastgelopen vredesbesprekingen in Arusha weer op gang te brengen. Zijn gezag en aanpak leidden ertoe dat op 28 augustus 2000 de meeste partijen en de (door het leger beheerste) regering te Arusha een vredesovereenkomst tekenden. De regering, het parlement, de G-7 (de alliantie van pro-Hutu partijen) en zes partijen¹² (van de G-10¹³ waartoe de G-8-alliantie van pro-Tutsi partijen inmiddels was uitgegroeid) tekenden op die dag; de vier

⁹ CNDD, Frodebu, Palipehutu, Frolina, PP, PL, en RPB; zie voor volledige namen bijlage II

¹⁰ Parena, PRP, Anadde, Inkinzo, Abasa, AV-Intwari, PSD en PIT; zie ook bijlage II

¹¹ EIU *Country Report Burundi, 1st qu. 1999*

¹² Uprona, Inkinzo, Abasa, AV-Intwari, Parena en PRP

¹³ de in 2.1.2 genoemde acht partijen plus Uprona en Raddes; zie ook bijlage II

resterende G-10 partijen tekenden enkele weken later.¹⁴ Van de drie belangrijkste gewapende groepen heeft echter slechts één de Arusha-overeenkomst getekend, namelijk het Frolina.¹⁵

De belangrijkste onderdelen van het vredesakkoord van Arusha zijn¹⁶:

- een overgangsperiode van drie jaar die moet leiden tot democratische verkiezingen;
- de instelling van een Senaat en veranderingen in de huidige opzet van de Volksvertegenwoordiging;
- juridische hervormingen, gedeeltelijk gericht op het terugdringen van de Tutsi dominantie;
- militaire hervormingen, gericht op integratie van de rebellengroepen in het leger en op een meer representatieve samenstelling van het leger;
- de instelling van een waarheids- en verzoeningscommissie, die de bevoegdheid kan krijgen om amnestie te verlenen voor politiek gemotiveerde misdrijven;
- de inzet van een internationale militaire vredesmacht om het overgangsproces te begeleiden;
- een onafhankelijk onderzoek naar vermeende genocide en andere misdrijven tegen de menselijkheid.

De belangrijkste nog openstaande punten waren daarentegen:

- niet bepaald was wie president zou zijn tijdens de overgangsperiode;
- geen overeenstemming werd bereikt over een staakt-het-vuren;
- niet bepaald was welk kiesstelsel zal worden gehanteerd.

Uitwerking van de overgangsbepalingen op de regionale top van Arusha van 23 juli 2001¹⁷

Over de vraag wie president zou zijn tijdens de overgangsperiode, en over een aantal andere overgangsregelingen, werd tijdens een mini-top van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAE) op 8 juli 2001 in Lusaka en een bijeenkomst van de 19 ondertekenaars van het Arusha-akkoord in Pretoria op 10 juli 2001 in principe overeenstemming bereikt. Overeengekomen werd dat de zittende Burundese president Pierre Buyoya tijdens de eerste 18 maanden van de overgangsperiode president zal zijn, met als vice-president Domitien Ndayizeye, secretaris-generaal van de Hutu partij Frodebu. Gedurende de tweede 18 maanden van de overgangsperiode zal het land geleid worden door een nader overeen te

¹⁴ [Rapport sur la situation des droits de l'homme au Burundi- rapporteur spécial \(Geneve 19 maart 2001\)](#)

¹⁵ Frolina behoort tot de G7.

¹⁶ EIU [Country Report november 2000](#)

¹⁷ ICG, [Burundi: One hundred days to put the peace process back on track](#), ICG Africa Report No 33

komen Hutu president en een Tutsi vice-president. De overgangperiode is op 1 november 2001 ingegaan. Ook werd vastgelegd dat vertegenwoordigers van de tekenende partijen deel zullen uitmaken van de overgangsregering.

Op 23 juli 2001 werd deze overeenstemming bevestigd door de staatshoofden van het Regionale Vredesinitiatief voor Burundi, tijdens een regionale top in Arusha (Tanzania). Tegelijkertijd tekenden Buyoya en Ndayizeye voor akkoord met elf voorwaarden voor hun aanstelling, waaronder de belofte absolute bescherming te bieden aan alle politieke leiders in het bijzonder degenen die uit ballingschap terugkeerden.

Aanvankelijk hadden de G-6 (een groep van zes kleine Tutsi partijen¹⁸) en een aantal Tutsi groeperingen, radicale politici en zakenlieden zich verzet tegen de kandidatuur van Buyoya als president tijdens de eerste helft van de overgangperiode, en Epitace Bayaganakandi als kandidaat naar voren geschoven. Ook Parena verzette zich tegen de kandidatuur van Buyoya.

De politieke overeenstemming van 23 juli 2001 was dan ook het gevolg van een radicale verandering in aanpak door het facilitatieteam van Mandela. Na de mislukking van talloze besprekingen met alle partijen die de vredesovereenkomst van Arusha van 28 augustus 2000 hadden getekend, besloot Mandela over te gaan tot directe onderhandelingen tussen Uprona en Frodebu, en aan deze partijen de verantwoordelijkheid te laten hun respectievelijke politieke 'families' achter zich te krijgen.

Tijdens de bijeenkomst in Lusaka van 8 juli 2001 werd bekend dat Ghana, Nigeria, Senegal en Zuid-Afrika bereid waren troepen te leveren voor een internationale vredesmacht onder VN-mandaat, zoals voorzien in het Arusha-vredesakkoord. Op de regionale top van 23 juli 2001 werd het principe van de inzet van buitenlandse troepen onder een mandaat van de VN bevestigd, maar implementatie bleek onmogelijk door het ontbreken van een staakt-het-vuren. Vooruitlopend op een staakt-het-vuren zegde Buyoya toe om per 1 november een speciale Burundese beschermingseenheid op te richten, om de terugkeer van politieke leiders in ballingschap mogelijk te maken. Deze eenheid zou moeten bestaan uit gelijke aantallen manschappen benoemd door de G-7 en door de G-10, onder gemeenschappelijk Burundees commando, en zou getraind worden door de militairen uit de genoemde Afrikaanse landen. De Burundese beschermingseenheid kwam niet van de grond. Er was stationering van een Zuid-Afrikaanse beschermingsmacht voor nodig om terugkeer van uitgeweken Hutu-leiders per eind oktober mogelijk te maken. Op 28 oktober 2001 arriveerden de eerste militairen van twee Zuid-Afrikaanse bataljons (zie verder 2.3)

¹⁸

De zogenaamde G-6: Anadde, Inkizo, PRP, PIT, Raddes en AV-Intwari

Verdere overeenstemming over de uitwerking van de overgangsregelingen werd bereikt tijdens een bijeenkomst van de belangrijkste Burundese politieke partijen en regionale staatshoofden in Pretoria op 11 oktober 2001.

Op 1 november 2001 was een overgangsregering gevormd van 14 Hutu en 12 Tutsi ministers. Nog opgelost moest worden hoe de voorgestelde tijdelijke amnestie voor politici die zullen deelnemen aan de overgangsregering in de praktijk zal uitwerken. De waarheids- en verzoeningscommissie moest binnen zes maanden met voorstellen op dit punt komen.

*Geen onverdeelde steun voor de vredesakkoorden*¹⁹

De FDD en FNL kondigden aan zich niets aan te zullen trekken van het vredesakkoord van Arusha van augustus 2001 en de vervolgfafspraken, en de gewapende strijd te zullen voortzetten. Eind november 2001 publiceerden FDD en FNL gezamenlijk een lijst van zeven voorwaarden vooraf.²⁰

De leider van de FDD, Jean-Bosco Ndayikengurukiye, werd op 16 oktober 2001 afgezet als leider. Een nieuw comité onder leiding van Pierre Nkurunziza werd benoemd om de FDD te leiden. In januari 2002 werd het leiderschap van Pierre Nkurunziza over de FDD bevestigd door een congres van de FDD.

De CNDD (Hutu) van Léonard Nyangoma leverde, na zich aanvankelijk gedistantieerd te hebben van de resultaten van 23 juli in Arusha, twee ministers in de overgangsregering, waaronder de regeringswoordvoerder.

Ook de Tutsi gemeenschap stond niet unaniem achter de vredesakkoorden. Met name het ontbreken van een voorafgaand staakt-het-vuren verontrustte velen, evenals de terugkeer van Frodebu aan de macht. De tegenstand tegen de vredesakkoorden kwam van delen van het leger, Parena, de G-6²¹, en radicale Tutsi verenigingen, politici en zakenlieden die zich ook al verzet hadden tegen de kandidatuur van Buyoya.

De reactie van het leger op het akkoord over de overgangsregering, en het vermogen van de huidige legerleiding om het leger te bewegen tot acceptatie van de ingeslagen weg, bleven belangrijke onbekende factoren in het vredesproces.

¹⁹ ICG, [Burundi: One hundred days to put the peace process back on track](#), ICG Africa Report No 33; EIU [Burundi Country Report](#) November 2001

²⁰ Vrijlating van alle politieke gevangenen; sluiting van alle kampen voor geheergroepeerden en ontheemden; terugkeer van militairen naar de kazernes; stopzetten van arrestaties in verband met de zogenoemde genocide van 1993; stopzetten van arrestaties van militanten van FDD en FNL; ontwapening van milities en burgers die met het leger samenwerken; en stopzetting van gedwongen repatriëring van vluchtelingen.

²¹ Anadde, Inkizo, PRP, PIT, Rades en AV-Intwari

De overgangsregering sinds 1 november 2001

Op 1 november 2001 trad de overgangsregering aan. In het nieuwe kabinet worden 14 posten vervuld door Hutu en 12 door Tutsi. De Tutsi ministers beheren de portefeuilles van defensie, buitenlandse zaken en financiën, terwijl de Hutu ministers de ministeries van openbare veiligheid en binnenlandse zaken leiden. Het (oude) parlement nam op 27 oktober 2001 zonder hoofdelijke stemming de afspraken over de overgangperiode als overgangsgrondwet aan. Op 4 januari 2002 werd het overgangsparlement geïnstalleerd. Ook de overgangs-Senaat is inmiddels geïnstalleerd, met een zetelverdeling van 50 – 50 % tussen Hutu en Tutsi.

Ondanks aanzienlijke inspanningen was het niet gelukt vóór 1 november 2001 een staakt-het-vuren te bereiken, of overeenstemming over een Burundese beschermingseenheid voor terugkerende Burundese politici. In die situatie besloot de Zuid-Afrikaanse regering twee bataljons naar Burundi te zenden als voorloper van de beschermingsmacht. Op 28 oktober 2001 arriveerden de eerste soldaten van twee Zuid-Afrikaanse bataljons (zie verder 2.4).

Eveneens op 1 november 2001 verhuisde het comité van toezicht op de naleving van het akkoord van Arusha (*Comité de Suivi de l'Application de l'Accord d'Arusha, CSA*)²² van Arusha naar Bujumbura.

Na het aantreden van de overgangsregering intensiveerden de rebellenbewegingen FDD en FNL hun aanvallen (zie verder 2.4).

Pogingen om tot een staakt-het-vuren te komen werden voortgezet, waarbij Zuid-Afrika en Gabon als bemiddelaars optraden. Plannen voor een topontmoeting eind januari 2002 in Pretoria tussen de Burundese regering en de rebellengroepen werden niet gerealiseerd.²³ Wel vond, van 17 tot 22 februari 2002, een ontmoeting plaats tussen de Burundese regering en de FDD.²⁴

*De regionale context*²⁵

Rwanda

De Rwandese en Burundese regering stonden tegenover gemeenschappelijke vijanden: de Hutu rebellen uit beide landen, die actief zijn in de DR Congo en Burundi. Beide landen werkten militair samen tegen de rebellen in de DR Congo, waar Burundi vermoedelijk rond de tweeduizend troepen gelegerd had sinds het begin van de rebellie tegen president Laurent Kabila in 1998 (overigens hield de

²² een comité van gemengde Burundeese – internationale samenstelling onder voorzitterschap van de VN; ook wel genoemd het *Implementation Monitoring Committee* (IMC).

²³ EIU, *Burundi Country Report February 2002*

²⁴ IRIN-CEA, 23 februari – 1 maart 2002

²⁵ EIU *Burundi Country Profile 2001*; ICG, *Burundi: one hundred days to put the peace process back on track*, 14 August 2001, ICG Africa Report No 33

regering in het openbaar vol dat zij geen militairen in de DR Congo geleverd had). De regeringen van Rwanda en Burundi wantrouwen elkaar echter. Burundi is verontrust over de regionale ambities van Rwanda, en neemt Rwanda zijn medewerking aan de regionale sancties tegen Burundi kwalijk.

De DR Congo

De DR Congo was Burundi's belangrijkste militaire tegenstander vanwege de steun die de Congolese regering verleende aan de FDD, die opereerde vanuit een basis in Lubumbashi. Vermoedelijk waren tenminste tweeduizend Burundese militairen in de DR Congo gestationeerd. Zij bestreden voornamelijk de FDD. Ook de rebellenbeweging FNL opereerde, hoewel in veel mindere mate, vanaf Congolees grondgebied en ontving via de DR Congo (en FDD) zijn bewapening.

Tanzania

Ongeveer 500.000 Burundezen leven in vluchtelingenkampen in Tanzania, die tevens een uitvalsbasis vormen voor FDD-rebellen. De betrokkenheid van Tanzania in het vredesproces van Burundi vindt haar oorzaak vooral in de wens het al jaren bestaande vluchtelingenprobleem op te lossen.

Zuid-Afrika

Zuid-Afrika, thans ook voorzitter van de Afrikaanse Unie, ziet vrede in Burundi als essentieel voor een brede vredesregeling in het gebied van de Grote Meren, en heeft hard gewerkt om het conflict op te lossen, met inzet van hoge ambtenaren en politici bij de besprekingen van Arusha. Mandela is bemiddelaar sinds december 1999, en de vice-president, Jacob Zuma, onderhandelt afwisselend met partijen sinds midden 2000. Vlak vóór het aantreden van de overgangsregering op 1 november 2001 zond Zuid-Afrika twee bataljons ter bescherming van terugkerende Burundese politici.

Regionale ontwikkelingen in de periode juli 2000 tot maart 2002

Naar aanleiding van het vredesakkoord van Lusaka (met betrekking tot de DR Congo) van 1999 begonnen de strijdende partijen in de DR Congo zich terug te trekken van de frontlijnen. Burundese FDD-rebellen, Rwandese Interahamwe militieën en groepen van het voormalige Rwandese leger (ex-FAR) gingen er in toenemende mate van uit dat zij in de DR Congo geen toekomst meer hebben en door VN-troepen gevangen genomen kunnen worden. Volgens het Lusaka-akkoord zou de terugtrekking van de buitenlandse troepen immers de weg vrijmaken voor de ontwapening en repatriëring van de zogenaamde '*forces négatives*' (lees: buitenlandse rebellengroeperingen) in de DR Congo. De FDD zijn overigens voor hun inkomsten afhankelijk van de bodemschatten in de DR Congo. FDD en FNL zijn in grote aantallen naar Burundi getrokken, met name naar het Kibira woud in het noordwesten van het land.

De onderhandelingen in 2001 en 2002 over een staakt-het-vuren in Burundi vonden plaats in een gevaarlijke veiligheidssituatie in de regio, met gewapende strijd in het oosten van de DR Congo tussen enerzijds het Congolese leger, met de hulp van de Interahamwe en de Mai Mai milities en anderzijds de *Rassemblement Congolais pour la Démocratie* (RCD).

De nieuwe overgangsregering zette zich in voor een verbetering van de betrekkingen met de DR Congo. Begin januari 2002 zegde de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken, Sinunguruza, toe dat Burundi zijn troepen zou terugtrekken uit de DR Congo. Op haar beurt beloofde de Congolese regering haar invloed aan te wenden om de FDD rebellen aan de onderhandelingstafel te krijgen.²⁶

2.1.3 Staatsinrichting

De staatsinrichting van Burundi is thans gebaseerd op het vredesakkoord van Arusha van 28 augustus 2000, en de uitwerkingen die daaraan sindsdien zijn gegeven, met name op 23 juli 2001 in Arusha en op 11 oktober 2001 in Pretoria (zie 2.1.2). Burundi bevindt zich in een overgangperiode die op 1 november 2001 is ingegaan en die volgens afspraken drie jaar zal duren.

De Republiek Burundi wordt thans geregeerd door een overgangsregering, die geleid wordt door president Buyoya (Uprona). Hij werd in november 2001 benoemd voor een periode van 18 maanden. De vice-president is Domitien Ndayizeye (Frodebu). Waarschijnlijk zal deze laatste als Hutu-kandidaat op 1 mei 2003 Buyoya opvolgen als president voor de tweede helft van de overgangperiode. De overgangsregering telt 26 ministers, waarvan 14 Hutu en 12 Tutsi.

De regering bestaat uit vertegenwoordigers van 15 partijen.

Het parlement nam op 27 oktober 2001 zonder hoofdelijke stemming een (nieuwe) overgangsgrondwet aan, inhoudende de in het kader van het vredesakkoord van Arusha overeengekomen regelingen met betrekking tot een overgangsregering (zie 2.3).²⁷

De wetgevende macht berust voor de duur van de overgangperiode bij het overgangsparlement (de Nationale Vergadering, *Assemblée Nationale*, met 178 zetels, geïnstalleerd in januari 2002) en de overgangs-Senaat. De laatste presidents- en parlamentsverkiezingen waren op 29 juni 1993 (de volgende waren voorzien voor 1998 maar werden uitgesteld bij presidentieel decreet van 1996). De volgende verkiezingen zijn voorzien in 2004 na afloop van de overgangperiode.

²⁶ EIU, *Burundi Country Report*, February 2002

²⁷ IRIN, 29 oktober 2001

De rechterlijke macht bestaat uit het *Cour Constitutionnelle*, het Hooggerechtshof (*Cour Suprême*) en de hieronder ressorterende rechtbanken (drie gerechtshoven, 17 rechtbanken (*Tribunaux de Grande Instance*) en 125 kleine lokale rechtbanken)²⁸.

Burundi is verdeeld in 16 provincies, die ieder onderverdeeld zijn in districten. Deze zijn op hun beurt onderverdeeld in 117 *communes*. De 16 provincies zijn: Bubanza, Bujumbura²⁹, Bururi, Cankuzo, Cibitoke, Gitega, Karuzi, Kayanza, Kirundo, Makamba, Muramvya, Muyinga, Mwaro, Ngozi, Rutana en Ruyigi. Voor de administratieve indeling onder het niveau van de *commune* kan als voorbeeld dienen de commune Vumbi, die deel uitmaakt van de provincie Kirundo. De commune Vumbi is onderverdeeld in drie *zones*, die in totaal 12 sectoren tellen. Tot die 12 sectoren behoren 36 collines, die op hun beurt zijn onderverdeeld in 126 *sous-collines*. De bewoners zijn opgedeeld in *cellules* (cellen) van tien huishoudens. Iedere cellule heeft zijn eigen hoofd, *nyumbakuni* genaamd. De *nyumbakuni* heeft geen macht, hij kan geen sancties opleggen. Hij is het kanaal voor de communicatie met de *colline* en *sous-colline*. Deze verfijnde indeling tot en met de *cellules* van tien huishoudens is geen teken van een politiestaat. Het is een vorm van sociale structurering die reeds zeer lang bestaat en waartegen de bevolking geen enkel bezwaar heeft. De totale bevolking van deze commune bedraagt ruim 64.000 personen.

2.2 Politieke ontwikkelingen

Sinds het vorige ambtsbericht van maart 2002 heeft zich een aantal ontwikkelingen voorgedaan, dat hieronder aan de orde komt. In bijlage II wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste politieke partijen en rebelligroepen in Burundi.

Het Burundese kabinet, dat een brede basis heeft en zowel Hutu als Tutsi en de meeste politieke groeperingen omvat, zet zich eensgezind in voor de vredesbesprekingen. Maar lange tijd werd weinig voortgang geboekt, vooral doordat geen staakt-het-vuren werd bereikt.

Meer dan 30 prominente Hutu politici zijn vanuit het buitenland teruggekeerd om deel te nemen aan het politieke leven. Zij worden bewaakt door de *South African Protection Support Detachment (SAPSD)*³⁰.

Het overgangsparlement, onder voorzitterschap van Jean Minani (de voorzitter van Frodebu) functioneert sinds 4 januari 2002. De overgangs-Senaat, onder

²⁸ CIA - *The World Factbook 2002* - Burundi.

²⁹ de provincie Bujumbura is verdeeld in Bujumbura Mairie en Bujumbura Rural; deze twee delen hebben echter niet de status van aparte provincies.

³⁰ Zie ook 2.3

voorzitterschap van Libère Bararunyeretse (Uprona) functioneert sinds begin februari 2002.

De overgangsregering heeft zich gezet aan het invullen van de afspraken van Arusha en het ontwikkelen van bijbehorend beleid. Eind augustus 2002 werden in een gezamenlijke bijeenkomst met het overgangsparlement de tussentijdse resultaten gepresenteerd. De genocidewetgeving is bij het overgangsparlement ingediend en de Nationale Waarheids- en Verzoeningscommissie is opgericht. Maar bij gebrek aan voortgang in de staakt-het-vuren onderhandelingen komt de binnenlandse politiek langzamerhand tot stilstand. De ingediende wetgeving voor de overgangsperiode kwam niet door het parlement.

De president van Uprona, Mukasi, is begin oktober 2002 gevangen genomen op beschuldiging de staatsveiligheid in gevaar te brengen en de voormalige president, Bagaza (Parena) heeft op 1 november 2002 huisarrest gekregen, op verdenking van het 'aanzetten tot staatsgreep'. Het huisarrest van Bagaza heeft geleid tot het opheffen van zijn persoonlijke bescherming door de Zuid-Afrikaanse beschermingsmacht (zie 2.3) nu zijn veiligheid door het Burundese leger wordt gegarandeerd.

Onderhandelingen over staakt-het-vuren

De politieke ontwikkelingen staan in het teken van onderhandelingen met de rebellengroeperingen over een staakt-het-vuren overeenkomst. Diverse onderhandelingsronden tussen maart en oktober 2002 leverden weinig resultaat op doordat de diverse rebellengroepen medewerking weigerden. De onderhandelingen werden nu eens door Tanzania, dan weer door Zuid-Afrika georganiseerd.

Uiteindelijk riep de Zuid-Afrikaanse vice-president Jacob Zuma een top bijeen van de staatshoofden van Ethiopië, Kenia, Tanzania, de DRC, Uganda en Zambia, op 7 oktober 2002. Op deze top werd een deelsucces geboekt met de ondertekening van een overeenkomst door twee kleine rebellenfacties van de FDD en FNL.

Jean Bosco Ndayikengurukiye, die namens de FDD factie tekende, verklaarde overigens dat hij niet had ingestemd met een staakt-het-vuren, maar met een *memorandum of understanding* met de regering over hoe een staakt-het-vuren zou kunnen worden bereikt.

De leider van de FNL factie die de overeenkomst tekende was Alain Mugabarobana, het in Nederland woonachtige hoofd van de Benelux-afdeling van de FNL. Mugabarobana werd door Jacob Zuma erkend als interim leider van de FNL³¹. Mugabarobana heeft echter geen zeggenschap over rebellen, getuige de voortdurende activiteiten van de FNL ook na de ondertekening van de overeenkomst. Hij heeft zich opgeworpen als leider omdat hij de leider van de

³¹

FNL, Agathon Rwasa, verwijt de FNL als zijn persoonlijk eigendom te beschouwen. Daarbij komt dat de FNL sterke banden heeft met de kerk van de Zevende-Dag-Adventisten. Mugabarobana verwijt Rwasa dat de FNL verwordt tot een geheime religieuze sekte die het Burundese volk in gijzeling neemt in zijn weigering onderhandelingen met de regering te openen.

Op 13 februari 2003 zijn Jean Bosco Ndayikengurukiye en Alain Mugabarobana naar Burundi teruggekeerd³².

Nieuwe onderhandelingen tussen de FDD van Pierre Nkurunziza en de regering leidden begin november 2002 tot overeenstemming op een aantal onderdelen, maar tot een staakt-het-vuren overeenkomst kwam het nog niet.

Staakt-het-vuren overeenkomst tussen de overgangsregering en de FDD

Eind november 2002 werden de onderhandelingen in Arusha hervat en op 3 december 2002 tekenden Pierre Buyoya (als president, leider van de regering en als hoogste legerchef) en Pierre Nkurunziza, leider van de FDD-rebellenbeweging onder zware externe druk een staakt-het-vuren overeenkomst.

De overeenkomst bevat een programma in drie etappes: ontwapening, demobilisatie en herintegratie van de strijdende partijen.

Zowel het nationale leger als de FDD-rebellen moeten, met hun wapens, worden ondergebracht in verscheidene kampen, verspreid over het land, onder supervisie van een Afrikaanse vredesmacht, voorzien van een VN-mandaat en erkend door de Veiligheidsraad. Militaire waarnemers van deze Afrikaanse macht zullen toezicht houden op de zware wapens van het Burundese leger.

Deze fase moet gevolgd worden door een opleidingsprogramma en de integratie van de in de kampen ondergebrachte rebellen en militairen in een nationaal leger, inclusief de politie en de inlichtingendiensten.

Het akkoord schrijft voor dat 14 dagen na ondertekening de strijdende partijen al hun troepen ingelicht moeten hebben over het staakt-het-vuren.

Op 30 december 2002 moeten de strijdende partijen in hun kampen zijn aangekomen.

Eveneens is overeengekomen dat de CNDD-FDD deel zal nemen in de overgangsregering.

Eind 2002 was er nog geen Afrikaanse vredesmacht en waren de militaire waarnemers die moeten toezien op het staakt-het-vuren nog niet gearriveerd. De implementatie van het akkoord tussen regering en FDD werd hierdoor voor onbepaalde tijd opgeschort.

³²

OCHA Burundi 28 februari 2003.

Op 12 maart 2003 arriveerden de laatste acht Gabonese militairen, waardoor het aantal waarnemers van de Afrikaanse Unie in Burundi op volle sterkte van 43 is gekomen³³. De waarnemers worden geplaatst in de provincies Ruyigi, Mkamba, Kayanza en Gitega.

Vooralsnog is geen overeenkomst over een staakt-het-vuren bereikt met de FNL onder leiding van Agathon Rwasa.

2.3 Veiligheidssituatie

In het algemeen wordt door internationale waarnemers een militaire overwinning van hetzij het leger, hetzij de rebellengroepen, in de Burundese conflicten uitgesloten geacht.

Tijdens de besprekingen over een staakt-het-vuren ging de burgeroorlog door. De gevechten tussen het regeringsleger enerzijds en de FDD en FNL rebellen anderzijds speelden zich hoofdzakelijk in vier gebieden af: de provincie Bujumbura Rural, het Kibirawoud, dat in de provincie Bubanza ligt, en de grensgebieden met Tanzania van de provincies Rutana en Ruyigi, waarbij de FNL hoofdzakelijk rond Bujumbura en in Bujumbura Rural actief is. De grote 'invalscorridor' voor de rebellen vanuit Tanzania loopt door de provincies Rutana en Ruyigi, Gitega, Mwaro en Muramvya naar Bujumbura Rural en Bubanza. Deze provincies hebben dan ook te maken gehad met relatief veel rebellenactiviteiten. De provincies rond de corridor, inclusief Cibitoke, hadden incidenteel te maken met rebellenactiviteiten. Ook Makamba en het westen van Bururi hadden incidenteel te lijden als gevolg van landingen van rebellen vanuit de DRC. De provincie Kirundo, het oosten van het traditionele Tutsi-bolwerk Bururi en de binnenstad van Bujumbura zijn van oudsher relatief veilig. Het westen van Bururi heeft te maken gehad met infiltraties vanuit de DRC.

In juli 2002 werd een noordelijke voorstad van Bujumbura door het FNL aangevallen. Dit was de eerste aanval op de hoofdstad sinds zes maanden. In november 2002 volgde een tweede beschieting op buitenwijken, waarbij enkele doden vielen. Hoewel de rebellen zich geconcentreerd hebben bij de hoofdstad, is van een omsingeling geen sprake, maar wel van een situatie van permanente bewegingen in de heuvels van rebellen en regeringstroepen. Overdag zijn de uitvalswegen doorgaans geopend. Het vrachtverkeer verloopt via de economische levensader van het land (Bujumbura-Ngozi-Tanzaniaanse grens) vrijwel ongehinderd, afgezien van een 'tol' die op sommige plaatsen aan rebellen betaald moet worden. Voorwaarde voor 'verantwoord' weggebruik is dat men terdege op

³³

de hoogte is van lokale omstandigheden en ('belasting-') gebruiken alsmede actuele rebellenbewegingen.

Door de gevechten in Bujumbura Rural raakten naar schatting 30.000 personen ontheemd en zochten hun toevlucht in Rushubi, bij Bujumbura.

De rebellen hebben geen gebieden onder controle, afgezien wellicht van het Kibira woud.

De FDD gebruikt het Kibira woud als uitvalsbasis en is rond de plaats Rumonge in de provincie Bururi aan het Tanganyikameer actief. Aan de grens met Tanzania zijn de gevechten vooral intensief in de provincie Ruyigi. Veel Hutu vluchtelingenkampen liggen in Tanzania in het grensgebied tegenover Ruyigi. Van daaruit trekken de rebellen Burundi binnen. Het dagelijks leven in deze provincie wordt door het conflict zwaar ontregeld. De rebellen voeren hit-and-run acties uit. Zij eisen voedsel, laten de bevolking wapens en voorraden voor hen dragen en gaan zich soms te buiten aan verkrachtingen. Bovendien leggen ze belastingen op, waarvoor overigens ontvangstbewijzen worden uitgeschreven. Na de rebellen komt het regeringsleger en onderneemt actie tegen de veronderstelde 'aanhangers' van de rebellen³⁴. Volgens een ruwe schatting zouden alleen al in Ruyigi in 2002 ruim tweehonderd burgers zijn gedood.

Op het platteland dragen de rebellen vaak regeringsuniformen teneinde verwarring te zaaien, maar in de steden dragen zij geen uniform. De rebellenlegers bevatten veel militairen afkomstig uit het regeringsleger. Zij nemen veel topposities in. De presentie van de rebellen, vooral in Ruyigi, is toegenomen. Waar een jaar geleden werd geopereerd in groepjes van 15-20 man, zijn de groepen toegenomen tot 500-700 man. Zelfs rebellengroepen van 2000 man zijn niet ongewoon. Dit duidt op een toenemende capaciteit in logistiek, verbindingen en leiderschap.

In de tweede week van november 2002 trokken gelijktijdig grote groepen rebellen vanuit de DRC en uit het zuidoosten van Burundi naar het Kibira woud. De groep uit de DRC telde ongeveer drieduizend man. Deze bestond vooral uit de FDD, maar telde ook Interahamwe en voormalige Hutu militairen uit het voormalige Rwandese leger (ex-FAR). De groep uit het zuidoosten was ongeveer tweeduizend man sterk. Onderweg voerden zij een artilleriebeschieting uit op Gitega in de provincie Gitega. Deze 'dubbele' operatie toonde aan dat de rebellen beschikken over zeer goed leiderschap en een goed 'command and control' systeem.

Op 18 november 2002 braken felle gevechten uit bij Mpanda op 40 kilometer ten noordwesten van Bujumbura. Hierdoor sloegen meer dan 10.000 inwoners van Mpanda op de vlucht³⁵.

³⁴ zie ook 3.3.4

³⁵ Reuters 21-11

Op 22 november 2002 werden buitenwijken van Bujumbura door FNL-rebellen gebombardeerd. De buitenwijken Kiriri, Kamenge en Mutanga werden door enkele mortiergranaten getroffen.

Sinds de ondertekening van de staakt-het-vuren overeenkomst zijn er bijna geen aanslagen meer geweest die aan de FDD zijn toe te schrijven. De acties die de FDD nog uitvoert betreffen vooral plunderingen ten behoeve van de voedselvoorziening en daarmee gepaard gaande gevechten met het Burundese leger.

Op 25 december 2002 werd bekend gemaakt dat de EU ten bedrage van €500.000 voedselhulp aan de FDD rebellen zal verstrekken. De uitvoering hiervan geschiedt door de Duitse hulporganisatie GTZ-IS.

De FDD beschuldigt het leger ervan de overeengekomen voedselhulp tegen te houden en schortte daarop alle gesprekken met president Buyoya op 21 februari 2003 op. Als gevolg hiervan heeft de FDD zijn strijders carte-blanche gegeven zelf voor bevoorrading te zorgen³⁶. De FDD beschuldigt het leger er ook van het staakt-het-vuren akkoord constant te schenden. Het aantal plunderingen en gevechtshandelingen is hierdoor weer toegenomen.

Het leger is bereid de bevoorrading van de FDD weer toe te staan, op voorwaarde dat de FDD zich terugtrekt op de posities die zij op 3 december 2002 innamen en dat zij al het gewapend optreden en de plundering van de burgers staken³⁷.

Het Burundese leger

Het Burundese leger wordt in het algemeen beschouwd als de werkelijke macht achter de regering in Burundi. De (verdeelde) opstelling van het leger ten aanzien van het vredesproces wordt dan ook van doorslaggevend belang geacht (zie 2.2). De Tutsi gemeenschap ziet controle over het leger als de waarborg voor haar belangen en veiligheid, terwijl de Hutu gemeenschap er ambivalenter tegenoverstaat en het leger ook ziet als onderdrukkers. In het algemeen zijn beide gemeenschappen het eens over de noodzaak tot hervorming van het leger, maar niet over de wijze waarop.

Het leger bestaat in de leidinggevende rangen voornamelijk uit Tutsi, waarbij Tutsi uit de provincie Bururi verhoudingsgewijs ruim vertegenwoordigd zijn.³⁸ Bij de soldaten vormen de Hutu de meerderheid. Zij kiezen voor het leger om economische redenen (onderdak, voedsel). Het leger telt ongeveer 70.000 manschappen. 5.500 man behoren tot de paramilitaire *gendarmérie*, die, in tegenstelling tot wat in de meeste Afrikaanse landen gebruikelijk is, niet onder het leger valt (tegenover een militaire macht in Burundi van de FDD van rond de 10.000 en van de FNL van 3 à 4.000).

³⁶ Ligue Iteka 23 februari 2003

³⁷ Reliefweb 9 maart 2003

³⁸ voor een overzicht van de verdeling van de hoogste posten in het leger naar afkomst uit de verschillende provincies, zie ICG, *Burundi: Sortir de l'Impasse*, Brussel, 14 mei 2001

In het leger bestaat veel onvrede, met name bij de onderofficieren. Zij zijn het niet eens met de wijze waarop de oorlog wordt gevoerd en vinden dat het leger te weinig pro-actief optreedt. Zij vinden dat het leger het initiatief moet nemen bij het opsporen van de rebellen en niet pas moet reageren nadat de rebellen hebben aangevallen. Er vallen veel slachtoffers onder de soldaten en onderofficieren. Desertie komt geregeld voor, waarbij de deserteurs veelal vluchten naar Europa (zie verder 3.4.5).

Het vredesakkoord van Arusha voorziet in een gelijke verdeling van Hutu en Tutsi in het leger, hoewel nog onduidelijk is op welke wijze deze bereikt moet worden. De huidige militaire top heeft niet zoveel moeite met de fifty-fifty verdeling, maar wil geen rebellen integreren. Zo willen zij niet dat een rebellenleider chef staf zou kunnen worden. De rebellen zijn vaak slecht getraind en zijn dus niet geschikt om hoog in de militaire structuur te functioneren. De rebellen daarentegen leggen het Arusha-akkoord zo uit dat de helft van het leger uit ex-rebellen moet bestaan. Daarbij komt dat de Wereldbank voor medewerking aan de post-conflict rehabilitatie waarschijnlijk een reductie van het leger zal eisen van minstens 20.000 man. Zo'n reductie in combinatie met de absorptie van een groot aantal Hutu zou betekenen dat voor veel huidige Tutsi officieren de eigen toekomst onzeker wordt.

De beschermingseenheid voor uit ballingschap teruggekeerde Burundese politici
Eén van de centrale waarborgen voor de uitvoering van de vredesovereenkomst van Arusha, de inzet van een VN-vredesmacht, werd in de elf voorwaarden van 23 juli 2001 herbevestigd, maar de uitvoering bleef opgeschort vanwege het ontbreken van een staakt-het-vuren. Daarom verplichtte Pierre Buyoya zich, vooruitlopend op een staakt-het-vuren, een speciale Burundese beschermingseenheid te vormen voor 1 november 2001, om de terugkeer van politici uit ballingschap mogelijk te maken. Deze beschermingseenheid zou bestaan uit 'een gelijk aantal Burundese soldaten/politieagenten en personen benoemd door de G-7', onder gemeenschappelijk commando van de Burundezers, en zou opgeleid worden door het militaire personeel uit de overeengekomen landen (Zuid-Afrika, Nigeria, Ghana en Senegal). De beschermingseenheid zou duizend man omvatten, en de Tutsi willen ook geen grotere omvang van de beschermingseenheid. De Hutu zien de beschermingseenheid echter als aanzet tot de hervorming van het leger en zouden de omvang graag zien toenemen tot rond de tienduizend man. Volgens de Tutsi kan hier zeker tot een staakt-het-vuren geen sprake zijn.
Het is tot op heden niet gelukt de eenheid te vormen, wellicht mede omdat het Hutu kamp moeite heeft gekwalificeerde mensen te leveren die geen banden met de rebellen hebben.³⁹

³⁹

ICG, *Burundi: one hundred days to put the peace process back on track*, 14 August 2001, ICG Africa Report No 33

In deze situatie besloot Zuid-Afrika twee bataljons (700 man) te sturen ter bescherming van terugkerende politici, vooruitlopend op een Burundese en/of internationale beschermingsmacht (met goedkeuring van de VN Veiligheidsraad, maar zonder mandaat van de VN Veiligheidsraad). Op 28 oktober 2001 arriveerden de eerste 240 Zuid-Afrikaanse soldaten, inmiddels zijn 780 militairen in Burundi, waarvan ongeveer de helft belast is met de bescherming van de eigen Zuid-Afrikaanse eenheden. 140 man zijn betrokken bij de bescherming van 35 geselecteerde oppositiepolitici.⁴⁰ (inmiddels 34, zie huisarrest Bagaza 2.2). De positie van dit *South African Protection Support Detachment* (SAPSD) werd aanvankelijk als kwetsbaar beschouwd. Tutsi extremisten riepen vlak na hun aankomst op de Zuid-Afrikanen te bevechten, maar deze oproepen hebben niet tot gevechten geleid. Inmiddels worden de Zuid-Afrikanen als onderdeel van het straatbeeld geaccepteerd.

(Regerings)milities

Sinds ongeveer 1997 kent Burundi (opnieuw, na eerdere burgerwachten in het verleden) een programma van burgerlijke zelfverdediging, met lokale groepen burgerwachten. Aanvankelijk werden voornamelijk groepen Hutu burgers gevormd, maar kort daarop werden ook Tutsi groepen opgericht, met name in de steden te beginnen in Bujumbura in 1997. Onder de toenemende druk van de zijde van rebellen (FDD) begon de overheid vervolgens, in verschillende *communes* in de provincies Bururi en Makamba, gewapende groepen Hutu te organiseren onder militair commando, waarvoor zowel ex-rebellen als lokale burgers, veelal gedwongen, werden geworven. Ook minderjarigen werden (gedwongen) geworven. Deze gewapende paramilitaire groepen werden *Gardiens de la Paix* (burgerwachten) genoemd en begonnen, met een totale sterkte van ruim drieduizend man, een belangrijke rol te spelen in de strijd tegen de rebellen. In de eerste helft van 2001 werd het programma uitgebreid, in reactie op de intensivering van de aanvallen van FDD en FNL rebellen, tot vrijwel het gehele land.⁴¹ Bij de *Gardiens de la Paix* zijn thans ongeveer 30.000 mensen ingezet. De verschillende programma's in verschillende delen van het land opereren autonoom, waarbij de lokale militaire commandant beslist hoe groepen in zijn gebied functioneren. De groepen bestaan op het platteland meestal uit Hutu, en in de steden afhankelijk van de wijk uit Hutu of Tutsi.

In juni 2001 werd de training van de nieuwe leden afgesloten met een openbare ceremonie, waarbij de nationale autoriteiten de verantwoordelijkheid voor het programma erkenden.⁴²

⁴⁰ ook Nederland draagt bij aan de financiering van deze beschermingsmacht.

⁴¹ UNGA, *Situation of human rights in Burundi*, New York, 17 October 2001 (A/56/479)

⁴² HRW, *Burundi. To protect the people: the government-sponsored 'self-defense' program in Burundi*, December 2001, Vol. 13, No. 7(A)

De gewapende *Gardiens de la Paix* hebben zich, vooral in het zuiden van het land, schuldig gemaakt aan schendingen van mensenrechten als illegale arrestaties en detenties, martelingen en executies.⁴³ De burgerwachten worden zelden betaald en er wordt nauwelijks toezicht op hen gehouden. Overigens zijn zij zelf ook vaak slachtoffer geworden in confrontaties met rebellen. Alleen al in juni en juli 2001 kwamen tientallen burgerwachten om.⁴⁴ De *Gardiens de la Paix* hebben geen gebieden onder controle. Zij krijgen 's avonds hun wapen door het leger uitgereikt en moeten dat 's ochtends weer inleveren.

Korte beschrijving van de pro-Hutu rebellengroeperingen

De rebellengroepen hebben hun wortels in eerdere Hutu milities, die sinds het einde van de jaren tachtig van de vorige eeuw ontstonden, met name vanuit de Burundese vluchtelingen in Tanzania en de DR Congo.

Frolina

Het *Front pour la Libération Nationale* (Frolina), onder leiding van Joseph Karumba, is een rebellengroep die is afgesplitst van de Palipehutu. Als enige rebellengroepering heeft het Frolina, als lid van de G-7, de akkoorden van Arusha mede-ondertekend.

FNL

Ook de (Palipehutu-)FNL is een rebellengroep die begin jaren '90 van de vorige eeuw is afgesplitst van de Palipehutu. De FNL staat sinds februari 2001 onder leiding van Agathon Rwasa. De *Forces Nationales pour la Libération* (FNL) hebben veel aanhang in en rond Bujumbura, en opereren daarnaast vanuit Tanzania.

De FNL hebben geweigerd te tekenen in Arusha en hebben nooit bilateraal onderhandeld met de Burundese regering. De FNL blijven vastbesloten het leger militair onder druk te zetten. In maart 2001 lanceerden zij een grootschalige aanval op Bujumbura. Ook de akkoorden over de overgangsregering van 23 juli 2001 en 11 oktober 2001 werden door de FNL afgewezen. Na het aantreden van de overgangsregering op 1 november 2001 intensiveerden zij het gewapend verzet. De omvang van de FNL wordt geschat op ongeveer 4000 man. De FNL bestaat in belangrijke mate uit Zevende-Dag-Adventisten. Vanwege deze religieuze invalshoek blijft de beweging relatief klein. Binnen de FNL heerst een strenge

⁴³ UNGA, *Situation of human rights in Burundi*, New York, 17 October 2001 (A/56/479); Amnesty International, *Burundi, preparing for peace*; HRW, *Burundi, To protect the people: the government-sponsored 'self-defense' program in Burundi*, December 2001, Vol. 13, No. 7(A)

⁴⁴ HRW, *Burundi, To protect the people: the government-sponsored 'self-defense' program in Burundi*, p.5-6

discipline. Het gebruik van alcohol is verboden en op verkrachting staat de doodstraf.

Begin oktober 2002 tekende Alain Mugabarobana, als leider van een kleine FNL factie, een staakt-het-vuren-overeenkomst met de Burundese regering. Met de FNL-factie onder leiding van Agathon Rwasa is geen staakt-het-vuren overeenkomst gesloten.

FDD

De *Forces pour la défense de la démocratie* (FDD) is een rebellengroep die in mei 1998 opgericht werd door Jean-Bosco Ndayikengurukiye⁴⁵, nadat hij zich had losgemaakt van de CNDD. De CNDD-FDD is de politieke vleugel van de FDD militie. De FDD vocht in de DR Congo aan de zijde van de Congolese regering, in samenwerking met Rwandese Hutu militieën. Sinds de FDD daar eind 1996 verslagen werd door Laurent Kabila's alliantie trok een deel van de troepen naar Burundi en Tanzania.

De CNDD-FDD en de FDD onderhandelden niet in Arusha en tekenden de overeenkomst van 28 augustus 2001 niet. Evenmin stemden zij in met de akkoorden over de overgangsregering van 23 juli 2001 en 11 oktober 2001. Na het aantreden van de overgangsregering op 1 november 2001 intensiveerden zij het gewapend verzet.

De FDD, sinds oktober 2001 onder leiding van Pierre Nkurunziza, ondertekende op 3 december 2002 een staakt-het-vuren overeenkomst met president Pierre Buyoya. Eerder al, begin oktober 2002, had een kleine factie onder leiding van Jean-Bosco Ndayikengurukiye een *memorandum of understanding* met de regering getekend (zie eerder in 2.2).

2.4 Sociaal-economische situatie

Burundi staat op de Human Development Index (HDI), de VN-index voor sociale ontwikkeling, op de 160-ste plaats (van de 162; voor het jaar 2002).

Corruptie is inmiddels een van de grote problemen in het land en blijft vaak onbestraft.

De regering heeft ondanks de slechte politieke situatie plannen gemaakt voor economisch herstel en herintegratie van vluchtelingen. Tijdens een donorconferentie in Genève in december 2001 is door de donoren 760-830 miljoen dollar toegezegd voor hersteloperaties na beëindiging van het conflict, voor de bestrijding van aids en voor schuldverlichting.⁴⁶

⁴⁵ overigens een Tutsi

⁴⁶ IRIN, 12 december 2001; AFP, 12 december 2001

Het belangrijkste element van de economische politiek blijft intussen de ‘interim strategie’, zoals overeengekomen tussen de regering en de Wereldbank. Deze strategie is erop gericht voorwaarden te scheppen voor herstel, zoals voorgeschreven door het Arusha-vredesproces, terwijl intussen getracht wordt de economie te stabiliseren om een verder afglijden in armoede te voorkomen. De Wereldbank heeft geen politieke voorwaarden gesteld voor de steun, behalve de aanname dat het vredesproces doorgang vindt⁴⁷.

De sociaal-economische situatie is verder verslechterd. 68% van de bevolking, voornamelijk op het platteland, leeft onder de armoedegrens⁴⁸. De kleine middenklasse in de hoofdstad en andere stedelijke gebieden (ambtenaren, leraren en kleine handelaren), die een van de peilers van het sociaal-politieke systeem van Burundi vormt, wordt eveneens getroffen door toenemende armoede. De stijgende sociale spanning, vooral in de ambtenarij en het onderwijs, bedreigt de fragiele overgangspolitiek.

Eind maart 2002 presenteerde vice-president Ndayizeye (Frodebu) een driejarenplan dat macro-economische stabilisatie, economische groei en meer hulp voor ontheemden beoogt.

De overheid heeft eind juli 2002 bij donoren een verzoek voor een buitengewone lening ingediend voor de periode juli tot december 2002, evenals een lening om de afgesproken salarissen van leraren te kunnen betalen. Een akkoord over de salarissen werd op 4 juli 2002 gesloten met de onderwijsbonden, na een onderwijsstaking van bijna twee maanden. Wanneer de salarisbeloften niet kunnen worden nagekomen, is een nieuwe onderwijsstaking niet uit te sluiten⁴⁹.

Op 9 oktober voorkwam een IMF-krediet een dreigend faillissement van de Burundese overheid. Dit opende tevens de deur voor aanvullende bilaterale noodfinancieringen.

Het *Consolidated Interagency Appeal*, dat op 20 november 2002 in Den Haag is gepresenteerd, vraagt voor het jaar 2003 een bijdrage van ruim 69,7 miljoen USD van de internationale gemeenschap⁵⁰. Hierbij is nog geen rekening gehouden met de verslechterende voedselsituatie.

⁴⁷ [EIU Country Report – mei 2001](#)

⁴⁸ Pan African News Agency - 25 oktober 2002

⁴⁹ Copc741 Homs report on Burundi.

⁵⁰ Consolidated Interagency Appeal 2003 - Burundi (Geneve november 2002)

3 Mensenrechten

3.1 Inleiding

In de verslagperiode is de mensenrechtensituatie niet verbeterd. De schendingen van de mensenrechten vinden met name plaats in het kader van het conflict.

In de Burundese conflictsituatie worden door alle partijen de mensenrechten over het gehele land geschonden. De schendingen betreffen in het algemeen willekeurig geweld, waaraan zowel leger als rebellen zich schuldig maken. Daarnaast lopen alle Burundezen met geprononceerde politieke opvattingen risico op schending van hun mensenrechten door met name de overheid.

Burgers blijven het slachtoffer van rebellenaanvallen en de reacties hierop van het regeringsleger. Zij trachten zich hieraan te onttrekken door naar rustiger gebieden te vluchten, maar dit is niet altijd mogelijk. Bewegingsvrijheid en de vrijheid van vestiging zijn in bepaalde provincies zoals Bujumbura-rural en Bubanza afwezig⁵¹.

Er is nog geen sprake van een amnestieregeling of van een regeling waarbij (ex)militieleden hun wapens kunnen inleveren zonder het risico van bestraffing. Door politieke partijen wordt vooralsnog vrijblijvend over toekomstige amnestie overlegd. De gedachten gaan uit naar een Zuid-Afrikaans model waarbij geen onvoorwaardelijke amnestie wordt verleend. Tegelijkertijd wordt een wet op de genocide overwogen. Het politieke strijdpunt hierbij is wat tot genocide moet worden gerekend en hoever in de tijd wordt teruggegaan. Indien teruggegaan wordt tot de onafhankelijkheid vallen zowel Hutu- als Tutsi-bloedbaden hieronder.

3.2 Waarborgen en toezicht

Burundi is partij bij de belangrijkste verdragen op het terrein van de mensenrechten waaronder:

het Internationale Convenant inzake Burger- en Politieke Rechten, het Internationale Convenant inzake Economische Sociale en Culturele Rechten, het Verdrag tegen Marteling, het Internationale Verdrag over Uitbanning van alle vormen van Discriminatie op grond van Ras, het Verdrag over Uitbanning van alle vormen van Discriminatie tegen Vrouwen en het Verdrag over de Rechten van het Kind.

⁵¹

Report on the human rights situation in Burundi - (Geneve 7 maart 2002)

De Burundese autoriteiten hebben in 2000 gerapporteerd over het Internationale Verdrag over Uitbanning van alle vormen van Discriminatie op grond van Ras, en in 2001 over het Verdrag over Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie tegen vrouwen, in 2002 over het Verdrag tegen Marteling en in 2001 over het Internationale Convenant inzake Burger en Politieke Rechten.

In 2000 heeft het parlement, dat een vaste commissie voor justitie en mensenrechtzaken kent, de volgende internationale verdragen geratificeerd: het Verdrag betreffende de niet-verjaarbaarheid van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid, en het Afrikaanse Handvest betreffende de rechten en het welzijn van kinderen.

In het Arusha vredesakkoord van 28 augustus 2000 is overeengekomen dat tijdens de overgangsregering een nieuwe grondwet wordt geschreven in overeenstemming met de inhoud van hoofdstuk I van Protocol II van het vredesakkoord betreffende Democratie en Goed Bestuur. In artikel 3 van dit hoofdstuk worden de fundamentele rechten van het Burundese volk opgesomd⁵².

Op 25 april 2001 begon de nationale mensenrechtencommissie officieel met haar werkzaamheden. Alle leden zijn overheidsvertegenwoordigers. De commissie heeft nog geen rapporten gepubliceerd.⁵³

In het overgangskabinet zijn de mensenrechten ondergebracht bij het ministerie voor Institutionele Hervorming, Mensenrechten en Relaties met het Parlement. Minister is Alphonse Barancira, een Tutsi van de *ANADDE*-partij.

Op 19 april 2002 heeft de VN-mensenrechtencommissie het mandaat van de Speciale Rapporteur voor Burundi, mevrouw Marie-Thérèse A. Keita Bocoum voor een jaar verlengd. Lokale en internationale mensenrechtenorganisaties functioneren zonder grote bemoeienis van de kant van de overheid. De belangrijkste Burundese niet-gouvernementele mensenrechtenorganisatie, de *Ligue Iteka*, heeft een programma ontwikkeld voor juridische bijstand en heeft een netwerk van mensenrechtenrapporteurs in de provincies. Deze rapporteurs moeten wel vaak in het geheim werken vanwege het risico door rebellen of overheid opgepakt te worden. *Ligue Iteka* publiceert mensenrechtenrapportages en voert druk uit op de politieke besluitvorming. *Ligue Iteka* onderhoudt een website (www.ligue-iteka.bi) en ondervindt hierbij geen problemen met de autoriteiten. De *Association Burundaise de Défense des Prisonniers* (ABDP) beschikt eveneens over een juridisch bijstandsprogramma en voert onderzoeken uit op penitentiair terrein.

⁵² Vredesakkoord Arusha 28 augustus 2000

⁵³ HRW, *World Report 2002: Burundi*

In november 2001 tekende het *UN Human Rights Office in Burundi* een samenwerkingsovereenkomst met 30 lokale mensenrechten-ngo's, met als doel deze organisaties via overleg en training effectiever te laten functioneren.⁵⁴

3.3 Naleving en schendingen

Burundi bevindt zich sinds eind 1993 in een de-facto situatie van burgeroorlog. Informatie over schendingen die in het kader van de burgeroorlog plaatsvinden, en die eventueel als oorlogsmisdrijf of misdrijf tegen de menselijkheid kunnen worden gekarakteriseerd, is te vinden in de hierna volgende (sub)-paragrafen, met name in 3.3.4, 3.3.6, 3.3.7, 3.3.8, 3.3.9, 3.4.2 en 4.1.

3.3.1 Vrijheid van meningsuiting

De overgangsgrondwet legt geen beperkingen aan de media op. De persvrijheid in Burundi is geregeld bij wet van 21 maart 1997. Overtreders van de perswet kunnen bestraft worden met gevangenisstraffen van 6 maanden tot 5 jaar en boetes van 5000 tot 100.000 Burundi francs. Dit is een verzwarende vergelijking bij de straffen die vóór de huidige perswet golden en die voorzagen in een maximum gevangenisstraf van twee maanden en een maximum boete van 5000 Burundi francs. Deze strenge straffen lijken onder meer bedoeld om te voorkomen dat, zoals in 1994-1995, in de pers wordt opgeroepen tot geweld en etnische haat⁵⁵.

Het meeste nieuws wordt door de regering gecontroleerd, omdat deze eigenaar is van de enige regelmatig verschijnende krant (*Le Renouveau*, verschijnt drie keer per week) en de televisie en de meeste radiostations.

De enige (Frodebu) oppositiekraant, '*La Lumière*', hield op te verschijnen in maart 2001, na de publicatie van lijsten van hoge legerofficieren, hun geboorteplaatsen en hun aandelen in semi-overheidsbedrijven. De eigenaar besloot, na bedreigingen door onbekende personen, de publicatie te stoppen en in ballingschap te gaan.⁵⁶

Voorzover bekend zijn er geen gevallen van veroordelingen tot langdurige straffen van journalisten op grond van door hen gepubliceerd werk. Eén journalist zou zich in het Verenigd Koninkrijk gevestigd hebben, omdat hij zich in Burundi niet langer veilig voelde.

De meeste ontwikkelingen zijn waar te nemen op het terrein van de radio. Er is meer diversificatie ontstaan door de komst van meer particuliere radiostations. Deze kunnen uitzenden zonder controle vooraf. Wel worden zij nauwlettend door de *Conseil National des Communications* gevolgd.

⁵⁴ AFP, 19 november 2001

⁵⁵ *Burundi: The issues at stake. ICG Africa Report nr. 23.*

⁵⁶ US DoS *Country Reports on Human Rights Practices-2001 - Burundi*

Op 18 november 2002 begon een nieuw radiostation, Radio Isanganiro, zijn eerste uitzendingen. De uitzendingen zijn primair bedoeld voor de ontheemden en bewoners van vluchtelingenkampen. Het radiostation, dat gesponsord wordt door een Amerikaanse ngo is het zevende privé-station dat in de laatste vijf jaar is opgericht.

In de verslagperiode werd de vrijheid van de onafhankelijke pers verder beknot. Radiostations en journalisten persoonlijk worden geïntimideerd en reguliere overheidsregels en -procedures worden selectief gebruikt om druk uit te oefenen.

De krant 'Panafrika', die op de hand is van Parena werd eind juli 2002 gedwongen te sluiten en eind augustus 2002 werd het radicale pro-Tutsi persagentschap Netpress (wederom) bedreigd met sluiting. Websites die, naar mening van de *Conseil National des Communications*, informatie of propaganda bevatten, die zou kunnen aanzetten tot haat en verdeeldheid, werden gesloten⁵⁷.

In Bujumbura is een groot aantal internet-café's.

3.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

Hoewel de overgangsgrondwet politieke demonstraties toestaat, wordt dit recht in de praktijk niet gehonoreerd door de regering⁵⁸.

Openbare bijeenkomsten of politieke demonstraties worden niet toegestaan. Voor een demonstratie is goedkeuring vooraf benodigd van het ministerie van Binnenlandse Zaken en de burgemeester.

Verscheidene bijeenkomsten van Tutsi groepen, die kritiek op de regering en het vredesproces hadden, werden verboden. Deelnemers aan politieke demonstraties lopen het risico gearresteerd te worden⁵⁹. Tot dusverre wordt goedkeuring aan zowel politieke voor- als tegenstanders consequent geweigerd. Manifestaties van bijvoorbeeld studenten of vakbonden, die desondanks toch door gaan, worden verhinderd of uiteengejaagd. Leaders worden opgepakt en enkele uren (vrouwen) tot enkele dagen (mannen) vastgehouden.

Een samenkomst van sympathisanten van de (Tutsi) partijen, die Epitace Bayakanagandi, hun presidentskandidaat voor de overgangsregering⁶⁰, van het vliegveld wilden halen, werd onmogelijk gemaakt.

De vorming van maatschappelijke organisaties, vakbonden en mensenrechtenorganisaties heeft overheidsgoedkeuring nodig, die niet altijd vanzelfsprekend wordt verleend.

⁵⁷ EIU Country Report november 2002.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ US DoS Country Reports on Human Rights Practices – 2001 - Burundi

⁶⁰ zie ook 2.2

De overgangsregering staat de vorming van nieuwe politieke partijen toe: In 2002 zijn zeven nieuwe politieke partijen erkend waaronder: SANGWEPADER (*Parti pour la Démocratie et la Réconciliation*), NADDEBU (*Nouvelle Alliance pour la Démocratie et le Développement au Burundi*), ALIDE (*Alliance Libérale Démocratique*), U.P.D. (*Union pour la Paix et le Développement*), PAJUDE (*Parti pour la Justice et le Développement*) en SONOVI-Remesha (*Parti pour une Société Non Violente*).

De zevende politieke partij is op 20 november 2002 door de minister van Binnenlandse Zaken erkend. Het betreft de MRC (*Mouvement de Réhabilitation du Citoyen*), geleid door kolonel Epitace Bayaganakandi. Deze was kandidaat van de G6 om als president te fungeren tijdens de eerste helft van de overgangperiode voordat de keuze op Buyoya viel⁶¹.

3.3.3 Vrijheid van godsdienst

De overgangsgrondwet voorziet in vrijheid van godsdienst en deze vrijheid wordt in het algemeen gerespecteerd. Er is geen staatsgodsdienst. 60% van de bevolking behoort tot de katholieke kerk. Naar schatting 10% is moslim. De rest van de bevolking behoort tot andere christelijke kerken of hangt lokale godsdiensten aan. De laatste jaren is er een toenemend aantal kleine inlandse godsdienstige groeperingen die niet verbonden zijn met een van de grote godsdiensten. Sommige beloven hun aanhang miraculeuze genezingen van HIV/AIDS en andere ziekten. In Burundi zijn verscheidene buitenlandse zendingsgroepen actief waaronder Baha'is, Baptisten, Jehova's getuigen, Pinkstergemeente en Zevende-Dag-Adventisten.

Religieuze groeperingen dienen zich in te schrijven bij het ministerie van Binnenlandse Zaken, dat de leiders en hun activiteiten in de gaten houdt. Zij moeten een hoofdkwartier in Burundi hebben. Er zijn geen gevallen bekend waarbij inschrijving van een religieuze groepering is geweigerd.

Hoewel niet bij wet geregeld kunnen religieuze groeperingen belastingvrijstelling krijgen op geïmporteerde religieuze goederen, bestemd voor de kerk en op geïmporteerde goederen bestemd voor sociale ontwikkelingsdoeleinden. Deze vrijstellingen moeten per keer onderhandeld worden met het ministerie van Financiën. Er zijn geen aanwijzingen dat bij het toekennen van de belastingvrijstelling bepaalde groeperingen anders worden behandeld dan andere⁶².

3.3.4 Bewegingsvrijheid

De binnenlandse bewegingsvrijheid van Burundese burgers wordt, behalve door het optreden van de rebellen, ook regelmatig door de overheid beperkt. Vanaf

⁶¹ zie 2.1.2

⁶² International Religious Freedom Report 2002 - U.S. Dep. Of State.

september 1999 heeft de overheid ongeveer 330.000 inwoners (hoofdzakelijk Hutu) van de provincie Bujumbura-Rural in hervestigingskampen ondergebracht; formeel om hen te beschermen tegen aanvallen van rebellen, maar ook omdat veiligheidsdiensten hen op deze manier beter in de gaten konden houden. Na sterke internationale druk zijn de hervestigingskampen inmiddels formeel opgeheven, de laatste in augustus 2000. Ondanks de omstandigheden in de kampen (zie 4.1)gaven de bewoners er in sommige gevallen echter de voorkeur aan in deze kampen, die niet meer te onderscheiden zijn van opvangkampen voor ontheemden, te blijven; deels om veiligheidsredenen, deels omdat zij geen huis of land meer hadden om naar terug te keren. Volgens het VN coördinatiebureau voor humanitaire aangelegenheden (OCHA) waren er eind 2002 nog 226 vestigingsplekken (*Permanent Displacement Sites*), waar ruim 387.000 personen verbleven⁶³. In januari 2001 waren dat 212 kampen waar 353.000 personen verbleven. De kampen zijn verspreid over 15 van de 17 provincies van Burundi, maar vooral in de provincies Bujumbura Rural, Bururi, Makamba, Muramvya en Rutana. De bewoners van deze kampen worden ondersteund door internationale organisaties, maar deze zijn niet verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken en bescherming. Officieel is het regeringsleger verantwoordelijk voor hun bescherming.

Van oudsher woonde de Burundese bevolking buiten de steden niet in dorpen, maar verspreid over het land, naast hun akkers. De *Permanent Displacement Sites* bevinden zich in de buurt van de plaats waar de bewoners gewoond hebben. Deze zijn dus in staat elke dag naar hun land te gaan en 's avonds terug te keren. In de kampen is vaak watervoorziening, enige gezondheidszorg, een school en een kerk. Dit alles maakt dat de bewoners niet snel geneigd zijn naar hun oorspronkelijke huis terug te keren, vooral wanneer dit huis weer opgebouwd moet worden. Een extra prikkel om in de kampen te blijven vormt de voedselhulp door het WFP en hulp van andere organisaties, zoals *Tear Fund* (zaaigoed en werktuigen) en het IRC.

In april en mei 2002 zijn in de provincie Ruyigi op twee verschillende plekken ruim 34.000 mensen, als vergeldingsmaatregel voor vermeende hulp aan rebellen, voor een periode van vijf weken in geïmproviseerde hervestigingskampen opgesloten. Zij kregen slechts enkele uren om zich voor te bereiden. De huisvesting bestond uit afdakjes van gras en takken. Eén dag per week mochten zij de kampen verlaten om hun velden te bewerken. Zij mochten geen humanitaire hulp ontvangen.

⁶³

Documenten

Vanaf 12-jarige leeftijd wordt iedereen in Burundi geacht zich te kunnen identificeren. Dit hoeft niet noodzakelijk met een ID-kaart, die vanaf 18 jaar verplicht is, maar kan ook met een schoolkaart of een paspoort. Ieder schoolgaand kind heeft vanaf de eerste klas van de lagere school een *carte scolaire*, voorzien van een pasfoto.

De aanvraag van een ID-kaart loopt via het kantoor van de gemeente (*Bureau Communal*), waar de namen van de ouders en de registratie van de burgerlijke stand moeten worden opgegeven. Er wordt daarnaast ook een centrale registratie in Bujumbura bijgehouden. Een identiteitskaart, uitgegeven door het kantoor van de Administrateur van de Commune, kost 500 francs Burundais (circa €0,50). Bij verlies van een identiteitskaart moet de betrokkene bij de *Chef de Colline* een officiële verklaring laten opmaken (*constat*), op vertoon waarvan door de Administrateur van de Commune een duplicaat wordt verstrekt.

Bij het niet kunnen tonen van identiteitspapieren loopt de persoon het risico gearresteerd te worden. Dit risico is groter voor jongeren aangezien die vaak niet over papieren beschikken.

Volgens de geldende procedure wordt betrokkene in hechtenis genomen en na betaling van een boete na maximaal een etmaal vrijgelaten, meestal nadat een familielid is langsgesproken om de identiteit te bevestigen. De praktijk is echter anders. In het ergste geval wordt betrokkene als rebel aangemerkt en ter plekke gedood. Wordt men gedetineerd, dan kan onbepaalde tijd verstrijken voor betrokkene metterdaad aan de autoriteiten wordt voorgeleid. Meestal heeft hij onvoldoende geld bij zich om de boete te voldoen of zich anderszins vrij te kopen en duurt het enige tijd voordat familie of bekenden erachter zijn dat betrokkene zich in hechtenis bevindt. Een week is geen uitzondering. Familie of bekenden kunnen vervolgens de boete betalen en betrokkene vrij krijgen. Geheel zonder gevolgen is dit veelal niet, want mishandeling komt in Burundese gevangenissen veelvuldig voor.

De Burundese administratie (burgerlijke stand, kerk- en schooladministraties) functioneert ondanks de burgeroorlog goed. Bij uitgifte van een identiteitskaart, door de administrateur van de commune, wordt een individuele archiefkaart gemaakt waarop een pasfoto en vingerafdrukken van betrokkene.

De katholieke kerk houdt een uitgebreide administratie bij van alle katholieke Burundezen (60% van de bevolking). Afgezien van doop-, huwelijks- en overlijdensregisters wordt in een kaartsysteem van ieder een kaart bijgehouden. Van de registers en de kaarten gaat een kopie naar het bisdom.

Ook de Anglicaanse kerk, de belangrijkste protestantse kerk, houdt registers over dood en huwelijk bij. In Burundi zijn vijf Anglicaanse bisdommen. Elk bisdom telt tenminste 20 kerken.

De buitenlandse bewegingsvrijheid wordt door de overheid niet beperkt. Er zijn geen directe passagiersvluchten van Burundi naar Europa. De verbinding loopt veelal via Nairobi en Kampala of Kigali (Brussel Air). De kans dat personen ongecontroleerd via het vliegveld van Bujumbura kunnen uitreizen is gering. Wel is het mogelijk door middel van fraude en omkoping aan de nodige papieren te komen. Voor de uitreis is een persoonsbewijs (paspoort, persoonskaart, of laissez passer) noodzakelijk. Bij de aanvraag van een paspoort moet een identiteitskaart, een uittreksel uit het geboorteregister en een '*extrait du caissier judiciaire*' (verklaring waaruit blijkt of betrokkene in het strafregister voorkomt) worden overgelegd. Paspoorten worden alleen afgegeven in Bujumbura, door de PAFE (*Police de l'Air, des Frontières et de l'Etranger*) en kosten 5000 francs Burundais (€5). Op 5 december 2002 is de prijs voor een paspoort verhoogd tot 20.000 francs Burundais (€20)⁶⁴. Tegen extra betaling (30.000 francs Burundais, € 30) zijn bij dezelfde instantie op irreguliere wijze ook paspoorten met fictieve gegevens te verkrijgen. Burundese ambassades hebben geen bevoegdheid om paspoorten te verstrekken. Zij mogen wel paspoorten verlengen en kunnen laissez-passers verstrekken. Overheidspersoneel kan geen buitenlandse dienstreizen maken zonder een formele dienstopdracht (*ordre de mission*).

3.3.5 Rechtsgang

Het rechtssysteem is gebaseerd op Duits en Belgisch civiel recht en op gewoonterecht⁶⁵.

De rechtspraak is georganiseerd op vier niveaus: het *Tribunal de Résidence* (125), enigszins te vergelijken met een kantongerecht, het *Tribunal de Grande Instance* (17), te vergelijken met een Arrondissementsrechtbank, het *Cour d'Appel* (3), te vergelijken met een gerechtshof en als hoogste rechtsorganen het *Cour Suprême* (hooggerechtshof) en het *Cour Constitutionnelle*.

Het openbaar ministerie is onderverdeeld in 17 Parketten (elke provincie één plus Bujumbura, drie *Parquets Généraux près de la Cour d'Appel* en één *Parquet Général près de la République*).

De rechterlijke macht is in de praktijk niet onafhankelijk van de uitvoerende macht, zoals in de overgangsgrondwet is voorgeschreven, en wordt op alle niveaus boven de *Tribunaux de Résidence* gedomineerd door de Tutsi. Er zijn geen gegevens beschikbaar over de gevolgen hiervan voor het recht op een eerlijk proces voor Hutu. Bij de *Tribunaux de Résidence*, de laagste rechtbanken, is de verdeling Hutu-Tutsi wel in evenwicht. Deze rechtbanken mogen zich alleen met relatief kleine zaken op het terrein van familierecht en onroerend goed bezig houden. Voor wat betreft het strafrecht behandelen zij alleen zaken waar een maximum straf van 30.000 franc Burundais (€30) of 3 maanden gevangenisstraf

⁶⁴

Ligue Iteka 7 november 2002

⁶⁵

CIA – The World Factbook 2002

op staat. De rechters van deze *Tribunaux* hebben in het algemeen een middelbare schoolopleiding en een opleiding op het ministerie van Justitie van zes maanden. Sommigen hebben deze laatste opleiding echter niet gevolgd. Hervorming van het juridische systeem is een van de onderdelen van het vredesakkoord van Arusha van augustus 2000, maar is nog niet uitgevoerd. Hutu maken maar 10 % van de rechterlijke macht uit. Bij het Hooggerechtshof is slechts 5 % van de rechters Hutu.

Het rechtsysteem is onderverdeeld in rechtbanken (Kamers) voor civiel- en strafrecht. Het leger heeft zijn eigen militaire rechtspraak. Het civiele rechtssysteem functioneert tot op zekere hoogte, maar het gebrek aan een goed opgeleide en adequaat gehonoreerde rechterlijke macht staat snelle procedures in de weg.

Verdachten worden geacht onschuldig te zijn tot hun veroordeling en hebben in het algemeen het recht in hoger beroep te gaan. Personen, die op grond van hun positie een geprivilegieerde status hebben (*privilège de juridiction*), zoals hoge ambtenaren en rechters, en personen die van misdrijven worden beschuldigd welke bestraft kunnen worden met levenslange gevangenisstraf of de doodstraf, worden echter berecht door de strafkamers van de gerechtshoven, zonder de mogelijkheid van hoger beroep. In bijzondere omstandigheden worden personen, die voor de hoogste geprivilegieerde status in aanmerking komen, in eerste en laatste instantie berecht door het Hooggerechtshof⁶⁶.

Verdachten hebben recht op een advocaat, maar in de praktijk kunnen slechts weinigen hier gebruik van maken. Het grootste deel van de gevangenisbevolking bestaat uit personen die in voorarrest zitten.

Op 1 januari 2000 trad een nieuw wetboek van strafvordering in werking dat verdachten onder meer het recht geeft op een advocaat voordat een aanklacht is ingediend en tijdens het vooronderzoek. Niet alle onderdelen van het nieuwe wetboek worden in de praktijk gerespecteerd, vooral de bepaling dat verdachten binnen zeven dagen in staat van beschuldiging worden gesteld en worden voorgeleid wordt niet altijd gerespecteerd.⁶⁷ Dit wetboek is, behalve in het Frans, ook in het Kirundi gepubliceerd, evenals de nieuwe *Code Foncier*, die de rechten omtrent grond regelt.

3.3.6 Arrestaties en detenties

Het nieuwe wetboek van strafvordering van 1 januari 2000 verbiedt onder andere willekeurige arrestaties, willekeurige detentie en verbanning. Voor een arrestatie is een arrestatiebevel nodig. Politie en gendarmes kunnen in de praktijk zonder

⁶⁶

Juvenile justice in Burundi (september 2002) (voetnoot)

⁶⁷

US DoS, *Country Reports on Human Rights Practices – 2001 - Burundi*

arrestatiebevelen arresteren, maar moeten binnen 48 uur een rapport deponeren bij de rechtbank. De verdachte moet binnen zeven dagen voorgeleid worden. Het voorarrest kan na de eerste 15 dagen telkens met 30 dagen verlengd worden. Bij misdrijven waar een gevangenisstraf van maximaal vijf jaar op staat, kan het voorarrest tot 12 maanden worden verlengd. Bij een maximumstraf van meer dan vijf jaar kan het voorarrest onbeperkt worden verlengd.

In de praktijk wordt deze wet nog niet gerespecteerd.⁶⁸ Termijnen van voorarrest worden overschreden, aanklachten worden niet altijd ingediend en justitie wordt niet altijd ingelicht, zoals voorgeschreven. Ook is het voorgekomen dat de politie verdachten tegen betaling heeft vrijgelaten. Het komt voor dat gevangenen in strijd met de wet incommunicado (van de buitenwereld geïsoleerd) worden gehouden.⁶⁹ De speciale rapporteur voor de mensenrechten van de VN ontving informatie dat illegale detentieplaatsen bestaan, ook in militaire kampen, met name in de meest onveilige gebieden.⁷⁰

Bij verscheidene gelegenheden (in 2001) arresteerden de autoriteiten leden van politieke partijen of organisaties, en journalisten, die zich verzetten tegen het overheidsbeleid. Veelal worden betrokkenen na enige dagen vrijgelaten.⁷¹ Voor het jaar 2002 zijn geen concrete gevallen bekend.

Vooraf in het zuiden van het land hebben *Gardiens de la Paix* zich schuldig gemaakt aan illegale arrestaties.

Op 4 november 2002 werd de voormalige president, Jean Baptiste Bagaza, onder huisarrest geplaatst, op beschuldiging van voorbereidingen om de regering omver te werpen en president Buyoya te vermoorden. De mensenrechtenorganisatie Ligue Iteka protesteerde hier tegen omdat de overheid geen bewijzen kon geven. Het huisarrest werd op 6 januari 2003 door de minister van Binnenlandse Zaken met 30 dagen verlengd.

Situatie in gevangenis

De situatie in de gevangenis is langzaam aan het verbeteren door hervormingen in het justitieapparaat en met steun van de regering, mensenrechtenorganisaties en humanitaire organisaties (onder meer het International Committee of the Red Cross, ICRC). Het aantal gedetineerden neemt af. Het ICRC sloot in 2001 een formele overeenkomst met het ministerie van Binnenlandse Zaken over toegang tot gevangenen, inclusief personen die worden vastgehouden om 'redenen die verband houden met het conflict'. Veel onregelmatigheden blijven echter bestaan. Deze hebben te maken met talloze fouten in de toepassing van het nieuwe wetboek

⁶⁸ UNGA, *Situation of human rights in Burundi*, New York, 17 October 2001 (A/56/479)

⁶⁹ US DoS *Country Reports on Human Rights Practices – 2001 - Burundi*

⁷⁰ UNGA, *Situation of human rights in Burundi*, New York, 17 October 2001 (A/56/479)

⁷¹ HRW, *World Report 2002: Burundi*; EIU, *Burundi Country Report November 2002*; US DoS, *Country Reports on Human Rights Practices – 2001 - Burundi*

van strafvordering, de voortdurende onzekere veiligheidssituatie en de slechte behandeling in de detentiecentra. Het aantal arbitraire arrestaties en langdurige gevangenisstraffen blijft hoog.

Volgens schattingen bevinden zich in de Burundese gevangenissen ongeveer tweeduizend politieke gevangenen, op een totaal van ruim 8800 gevangenen, waarvan 6000 mannen, 100 vrouwen en 120 minderjarigen. Van deze gevangenen wacht ongeveer 70 % nog op een proces; de meeste zijn beschuldigd van misdrijven in verband met de massamoorden van 1993-1994.⁷² Aanklachten tegen personen op grond van commune delicten zijn soms politiek gemotiveerd.⁷³ Het aantal doden in gevangenissen door slechte hygiënische omstandigheden en slechte voeding nam af.⁷⁴

In het vredesakkoord van Arusha is de oprichting voorzien van een onafhankelijke commissie met als taak onderzoek en aanbevelingen te doen met betrekking tot het bestaan en de vrijlating van politieke gevangenen. December 2001 is de commissie met haar werkzaamheden begonnen. Zij heeft al enige vrijlatingen bewerkstelligd.

3.3.7 Mishandeling en foltering

Leger, politie en veiligheidsdiensten maken zich op grote schaal schuldig aan mishandelingen en foltering. Er zijn geen gevallen bekend dat leden van politie of veiligheidsdiensten of militairen voor hun daden vervolgd zijn.⁷⁵ Officieel zijn mishandeling en foltering – opnieuw – verboden per 1 november 2001.

De meeste mishandelingen komen voor vlak na een arrestatie door leger of rebellen, om snel informatie los te krijgen. Ook de politie, die weinig onderzoeksmiddelen heeft, probeert door middel van afranselingen of het toedienen van elektrische schokken een bekentenis te forceren. Een extra complicatie bij de bestrijding van dit gedrag is, dat de bevolking aan dit politie-optreden gewend is geraakt en het min of meer 'normaal' vindt. Na hun invrijheidstelling praten ex-arrestanten niet over wat hen is overkomen, want ze zijn bang dat klachten tot een nieuwe arrestatie zouden kunnen leiden.

Gardiens de la Paix hebben zich, vooral in het zuiden van het land schuldig gemaakt aan martelingen.

Na onderzoek in negen gevangenissen en detentiecentra in Bujumbura en provinciehoofdsteden concludeerde een lokale mensenrechtenorganisatie dat 45 %

⁷² Report on the human rights situation in Burundi , Geneve 7 maart 2002

⁷³ US DoS Country report on Human Rights practices 2001 - Burundi

⁷⁴ Rapport sur la situation des droits de l'homme au Burundi – (Geneve 19 maart 2001)

⁷⁵ US DoS Country Reports on Human Rights Practices – 2001 - Burundi

van de gevangenen was gemarteld door bewakingspersoneel en /of veiligheidsdiensten.⁷⁶

3.3.8 Verdwijningen

Mensenrechtenorganisaties hebben melding gemaakt van ontvoeringen en verdwijningen, maar er zijn geen betrouwbare cijfers beschikbaar. Veelal waren rebellen verantwoordelijk voor de ontvoeringen en verdwijningen.⁷⁷

3.3.9 Buitengerechtelijke executies en moorden

Talrijke moorden (honderden) werden door leger, politie en veiligheidsdiensten gepleegd. In slechts enkele gevallen worden de schuldigen gestraft. Ook vallen veel doden onder de burgerbevolking bij gevechten tussen rebellen en het leger. De beide rebellenbewegingen FDD en FNL hebben talrijke burgers gedood op verdenking van samenwerking met de regering of het regeringsleger.⁷⁸

De grootste massamoord vond plaats op 9 september 2002 in de plaats Itaba in de provincie Gitega. Hierbij werden ruim 180 burgers gedood door het regeringsleger. Naar aanleiding hiervan werden twee legerofficieren gearresteerd. De regering heeft aangekondigd dat, voor het eerst in de Burundese geschiedenis, de betrokken militairen berecht zullen worden⁷⁹.

Volgens een rapport van de Ligue Iteka, de belangrijkste Burundese mensenrechtenorganisatie, waren het leger, burgerwachten en de rebellengroeperingen samen verantwoordelijk voor de dood van meer dan 900 burgers in 2001. Meer dan 600 slachtoffers werden toegeschreven aan de rebellen, 265 slachtoffers aan het regeringsleger en acht aan de burgerwachten.⁸⁰

Amnesty International maakt in een rapport⁸¹ melding van meer dan 100 gevallen van systematische vergeldingsmoorden door regeringstroepen tijdens of volgend op acties tegen rebellengroepen. Ook Gardiens de la Paix hebben zich, vooral in het zuiden van het land, schuldig gemaakt aan buitengerechtelijke executies.

3.3.10 Doodstraf

Burundi heeft het internationale convenant inzake burger- en politieke rechten geratificeerd, maar niet het tweede protocol betreffende de afschaffing van de doodstraf. Sinds 1996 is 590 maal de doodstraf uitgesproken. Het merendeel van

⁷⁶ US DoS [Country Reports on Human Rights Practices – 2001 - Burundi](#)

⁷⁷ US DoS [Country Reports on Human Rights Practices – 2001 - Burundi](#)

⁷⁸ Amnesty International [Burundi, preparing for peace – one year on](#), 28-08-2001

⁷⁹ EIU Country Report - november 2002

⁸⁰ Reuters, 27 februari 2002

⁸¹ Amnesty International [Burundi: Punishing the population - reprisal killings escalate](#) (maart 2002).

de ter dood veroordeelden is zonder veel formaliteiten veroordeeld, zonder de gebruikelijke procedurele garanties, waaronder het hebben van een advocaat. Sinds het jaar 2000 is echter een belangwekkende daling in het aantal doodsvonnissen waar te nemen als gevolg van een betere handhaving van de regels en het toevoegen van advocaten. In 2000 werd 99 keer de doodstraf uitgesproken door de strafkamers, tegen 61 keer in 2001 en 41 keer tot november in 2002. Het aantal feiten waarop, voor burgers, de doodstraf kan worden uitgesproken is zeer groot. Vanwege de burgeroorlog worden de meeste doodstraffen uitgesproken voor misdrijven tegen de interne veiligheid van de staat (massamoord, verwoesting, plundering, deelname aan gewapende bendes, enzovoort). Er zijn, voor zo ver bekend, geen minderjarigen ter dood veroordeeld. De tenuitvoerlegging van de doodstraf wordt in de praktijk niet meer toegepast, maar het betreft geen wettelijke of anderszins formele afschaffing. Er is een de facto moratorium op de executies in het burgerlijk strafrecht sinds zes ter dood veroordeelden op 31 juli 1997 zijn geëxecuteerd. In de militaire rechtspraak dateren de laatste executies uit juli 1999 en oktober 2000.

3.4 Specifieke groepen

3.4.1 Vrouwen

Het conflict heeft het leven voor de vrouwen zeer zwaar gemaakt. Eenderde van alle huishoudens wordt geleid door vrouwen. Slechts vier op de tien vrouwen zijn alfabeet. Meisjes worden gediscrimineerd ten opzichte van jongens. Families geven er de voorkeur aan jongens naar school te sturen en de meisjes in het huishouden te laten werken. Vooral weduwen staan buiten de maatschappij. Zij kunnen niet erven. Een wetsontwerp over erfrecht voor vrouwen is in de maak, maar is nog steeds niet in de raad van ministers besproken.

Geweld tegen en discriminatie van vrouwen in Burundi blijven in toenemende mate voorkomen, hoewel er weinig van in de openbaarheid komt. De politie grijpt zelden in bij geweld in huiselijk verband en de kranten maken zelden melding van geweld tegen vrouwen. Vrouwen ondernemen zelden gerechtelijke acties om hun rechten zeker te stellen. Dit komt zowel door sociale druk als door onwetendheid. Het wetboek van strafrecht stelt seksueel geweld strafbaar met een boete van 10.000 francs Burundais (€10) of een gevangenisstraf van drie maanden. Aangifte wegens seksueel geweld komt in de Burundese cultuur echter niet voor. Wel heeft de vrouw de mogelijkheid terug te keren naar haar familie, maar dan moet de familie de bruidsschat terug betalen. In Bujumbura zijn twee instellingen die zich het lot aantrekken van vrouwen, die slachtoffer zijn van seksueel geweld. Bij één ervan, de *Collectivité des Association des Femmes* (CAFOB), melden zich ongeveer 40 vrouwen per week. Hoewel in het kader van de conflicten

verkrachting van vrouwen voorkomt, zijn er geen aanwijzingen voor speciaal tegen vrouwen gericht oorlogsgeweld zoals verkrachtingen als oorlogsstrategie.

De aanbevelingen die met betrekking tot vrouwen zijn gedaan op een bijeenkomst van UNIFEM in Arusha op 17 juli 2000 zijn niet overgenomen in de vredesakkoorden van Arusha, die in augustus 2000 door de 19 deelnemende partijen getekend zijn.

De situatie van vrouwen, vooral vrouwen op het platteland, weduwen en ontheemden is verslechterd als gevolg van het voortdurende conflict en de verslechterende economische situatie. Traditie is nog steeds een grote belemmering bij de verwezenlijking van meer rechten voor vrouwen. Een belangrijke ontwikkeling is echter de benoeming van drie vrouwelijke ministers, respectievelijk voor vrouwenwelzijn en sociale zaken; voor de herintegratie van vluchtelingen, ontheemden en gerepatrieerden; en voor de bestrijding van HIV/AIDS.

In de Nationale Vergadering is ongeveer een derde vrouw. In de ambtenarij zijn op alle niveaus vrouwen werkzaam, behalve op het terrein van de veiligheid. De handel (markten en winkeltjes) is grotendeels in handen van vrouwen.

Het regeringsleger telt slechts enkele vrouwelijke officieren en geen vrouwelijke soldaten. Bij de rebellen zijn geen vrouwen bekend in leidinggevende posities. Wel worden regelmatig vrouwen met kalashnikovs gesignaleerd.

Volgens CORDAID komt vrouwenbesnijdenis in Burundi niet voor.

Sinds 1985 zijn vrouwen, zowel gehuwd als ongehuwd, vanaf hun 21ste jaar wettelijk handelingsbekwaam. Vanaf hun 18e kunnen zij zelfstandig documenten en paspoorten aanvragen.

3.4.2 Homoseksuelen

In Burundi heerst een groot taboe rond seksualiteit en zeker rond homoseksualiteit. Homoseksualiteit is niet erkend als levensvorm; officieel bestaat het niet en het is dus ook niet strafbaar gesteld.

3.4.3 Etnische groepen

Hutu

Het voornaamste nationale probleem is het etnische conflict tussen de Hutu meerderheid (85%) en de Tutsi minderheid (14%). Dit conflict komt voort uit meer dan drie decennia van geweld en discriminatie, die de angst aan beide zijden voor genocide en uitsluiting voeden.

De door Tutsi gedomineerde regering en het leger discrimineren de Hutu.

Overheidsdiscriminatie raakt ieder aspect van de samenleving, maar is het meest

uitgesproken in het hoger onderwijs en bepaalde overheidsdiensten zoals het leger en de rechterlijke macht.

De Hutu meerderheid van de bevolking is veelvuldig willekeurig slachtoffer van oorlogshandelingen. Veelal is de burgerbevolking dubbel slachtoffer van de gewapende strijd. Enerzijds doden rebellen vaak willekeurig burgers vanwege vermeende collaboratie met het bewind of vanwege hun weigering “belastingen” te betalen aan de rebellen. Anderzijds voert het leger veelal willekeurig represailles uit tegen burgers of dorpen die verdacht worden van collaboratie met de rebellen.

In de huidige politieke atmosfeer lopen alle mensen, dus ook alle Hutu, met geprononceerde meningen risico van de ene dan wel van de andere zijde. Bij mensenrechtenorganisaties zijn gevallen bekend van Hutu die met hun mening de publiciteit zochten en zijn bedreigd met de dood.

De vraag of Hutu die betrokken waren bij het regime voorafgaand aan het presidentschap van Buyoya, een bijzonder risico zouden lopen, wordt door waarnemers in Burundi niet eenduidig beantwoord. Het risico voor vervolging is afhankelijk van de positie die deze Hutu in het vorige regime hebben bekleed. De mensenrechtenorganisatie *Ligue Iteka* stelt dat een aantal hooggeplaatste Hutu inderdaad risico loopt. Alle waarnemers waren van mening, dat het huidige regime, met het oog op het interne vredesproces, het zich niet kan veroorloven aanhangers van het vorige regime al te hard aan te pakken.

Tutsi

Ook de Tutsi lijdten onder het oorlogsgeweld. De militairen die in gevechten met de Hutu rebellen sneuvelen zijn veelal Tutsi. Ook Tutsi burgers worden willekeurig slachtoffer van het oorlogsgeweld, vooral van de zijde van de rebellen. Ook Tutsi met geprononceerde meningen lopen risico. Zo worden functionarissen van Parena, de belangrijkste Tutsi partij die zich nog verzet tegen het vredesakkoord en de overgangregering, scherp in de gaten gehouden en lopen zij het risico gearresteerd te worden.⁸²

Behalve negatieve etnische discriminatie is in Burundi ook sprake van een voorkeursbehandeling op grond van geografische herkomst. Tutsi uit de provincie Bururi, in het zuid-westen van het land, worden op alle terreinen bevoorrecht. Dit geschiedt zowel door de overheid als door de bevolking. Zo is bijna de gehele legertop afkomstig uit Bururi, evenals president Buyoya.

⁸²

US DoS Country Reports on Human Rights Practices – 2001 - Burundi ; EIU, Burundi Country report, November 2001

Twa

De kleinste etnische minderheidsgroep in Burundi is de Twa (Pygmeeën). Zij maken 1% van de bevolking uit. Van gerichte vervolging van de Twa is geen sprake. Wel worden zij op allerlei terreinen achtergesteld en gediscrimineerd. Zij volgen geen opleidingen en bezitten in het algemeen geen land. Politiek worden zij gemarginaliseerd. In het parlement heeft één Twa zitting namelijk Libérate Nicayenzi. Zij is ook voorzitter van de '*Unissons-nous pour la promotion des Batwa*', een organisatie van tien tot twintigduizend Twa⁸³.

De enige Twa senator, Jean-Bosco Rutagengwa, kwam in mei 2002 bij een hinderlaag om het leven. Er zijn geen aanwijzingen dat hij een bewust doelwit was⁸⁴.

Etnisch gemengde huwelijken

Tot 1993 kwamen etnisch gemengde huwelijken redelijk vaak voor, maar daarna nam het aantal snel af. Thans wordt zeer zelden gemengd gehuwd. In 1993 kwamen bij gemengde huwelijken veel echtscheidingen voor, omdat één van beide partijen zich niet meer kon handhaven in een etnisch 'verkeerde' wijk. De sociale druk is zeer groot. Bij de bevolking bestaat wantrouwen tegen kinderen van gemengde huwelijken, omdat men niet weet aan welke kant zij staan.

In beginsel bepaalt de etnische achtergrond van de vader de etnische achtergrond van het kind. Deze regel is in de praktijk echter niet meer afdoende om het wantrouwen van de bevolking tegen kinderen uit gemengde huwelijken weg te nemen. Bij gemengde huwelijken is het meestal een Hutu man die een Tutsi vrouw trouwt. Huwelijken tussen een Tutsi man en een Hutu vrouw komen bijna nooit voor, omdat de familie van de man zich hier hevig tegen zou verzetten.

De wijken van Bujumbura worden steeds meer bewoond volgens etnische achtergrond. Exclusief Tutsi zijn Ngaragara, Cibitoke, Musaga en Nyakabiga. Exclusief Hutu zijn Kinama en Kamenge. Gemengd met een Tutsi meerderheid zijn Mutanga Nord, Rohero, Bwiza, Kiriri, Kabinda Kinindo en Kanyosha. Gemengd met Hutu meerderheid is Buyenzi.

Ook de rest van het land raakt meer en meer 'gebalkaniseerd', waarbij de Tutsi voornamelijk in de stedelijke agglomeraties te vinden zijn.

3.4.4 Dienstplicht en desertie

Dienstplicht

Burundi kent een beroepsleger en dus geen dienstplicht. De verplichte militaire training voor schoolverlaters is eind 2001 afgeschaft, wegens gebrek aan geld.

⁸³

Report on the human rights situation in Burundi - (Geneve 7 maart 2002)

⁸⁴

EIU Country Report Burundi (augustus 2002)

Deze training diende vooral om de jongeren een nationaal gevoel bij te brengen en hen tot 'goede Burundezen' te maken. De Burundese overheid legt een toenemende betrokkenheid bij het probleem van kindsoldaten aan de dag (naar schatting zijn er in Burundi circa 14.000 kindsoldaten⁸⁵, zie ook 4.2). De minister voor Mensenrechten heeft wetgeving op dit gebied in voorbereiding en de leeftijdsgrens van 18 jaar om dienst te nemen in het leger wordt strikt toegepast⁸⁶.

Desertie

Op desertie staat in Burundi, afhankelijk van de omstandigheden, een straf variërend van gevangenisstraf van twee maanden en/of een boete van vierduizend Burundese francs (bijvoorbeeld in het geval van afwezigheid, zonder toestemming, van langer dan 8 dagen in het land in vreedstijd) tot de doodstraf (bijvoorbeeld in het geval van desertie in groepsverband met medeneming van wapens, of bij overlopen naar de vijand).⁸⁷

Voorzover bekend wordt de doodstraf voor desertie in de praktijk niet uitgevoerd.

Gardiens de la Paix

Er bestaat geen regelgeving voor het programma van burgerlijke zelfverdediging, bestaande uit groepen zogenaamde *Gardiens de la Paix* (zie 2.3). Er bestaat dus ook geen regelgeving met betrekking tot werving voor en desertie uit deze groepen. Er zijn aanwijzingen voor gedwongen deelname, ook door minderjarigen, aan de *Gardiens de la Paix*. In de praktijk wordt de strafmaat bij weigering van deelname bepaald door de lokale militaire commandant. In het verleden (1997) varieerden straffen, naar verluidt, van boetes tot standrechtelijke executie.⁸⁸

*Rebellen*⁸⁹

Pogingen tot gedwongen inlijving door rebellengroepen hebben naar verluidt plaatsgevonden tussen november 2001 en maart 2002 (zie 2.3), en waren gericht op studenten en scholieren in de leeftijdsgroep 12-25 jaar. De meeste ontvoerde scholieren en studenten zijn inmiddels door het leger bevrijd.⁹⁰

⁸⁵ UN OCHA, *Consolidated Inter-Agency Appeal for Burundi 2002*, 26 november 2001

⁸⁶ zie ook 3.4.2.

⁸⁷ République du Burundi, *Décret-loi No 1/8 du 17 mars 1980 portant Code Pénal Militaire*. Zie ook 3.3.10.

⁸⁸ HRW, *Burundi, To protect the people: the government-sponsored 'self-defense' program in Burundi*, December 2001, Vol. 13, No. 7(A), p. 4, 6

⁸⁹ zie bijlage II voor een overzicht en korte geschiedenis.

⁹⁰ Reuters, 14 november 2001; Frankfurter Allgemeine, 12 november 2001

4 Migratie

4.1 Binnenlands ontheemden en vluchtelingen

In de praktijk hebben burgers weinig mogelijkheden zich te onttrekken aan de strijd tussen rebellen en regering.

Er is geen sprake van gebieden onder controle van de rebellen, afgezien wellicht van het Kibira woud. Het gehele nationale grondgebied staat in principe onder controle van de overheid. De rebellen opereren door guerilla-acties die de afgelopen jaren bijna het gehele land hebben bestreken, maar zelden een bepaald gebied voor een langere periode.

In november 2002 verbleven, volgens opgave van OCHA, 388.000 binnenlands ontheemden in 226 opvangkampen voor ontheemden.⁹¹ Circa 80% van deze ontheemden woont in kampen die vlak bij hun dorp zijn gelegen en werken overdag op hun eigen land. Daarnaast verblijven 109.000 ontheemden uit Bujumbura Rural buiten de kampen, als gevolg van militaire ontwikkelingen. Verder zijn er op ieder willekeurig moment circa 100.000 personen op de vlucht. 56% van de ontheemden zijn vrouwen. De ontheemden vallen uiteen in drie categorieën: degenen die al sinds 1993 en 1996 ontheemd zijn; degenen die na de sluiting van hervestigingskampen in augustus 2000 in andere gemeenten werden hergevestigd; en degenen die plotseling en tijdelijk ontheemd raken en terechtkomen in kampen of andere gemeenten als gevolg van recente gevechten. Door gevechten in Bujumbura Rural raakten naar schatting 30.000 personen ontheemd en zochten hun toevlucht in Rushubi, bij Bujumbura.

De voornaamste problemen in de ontheemdenkampen zijn slechte gezondheidscondities, misbruik door militairen (die aangesteld zijn voor de bescherming) en het hoge aantal voortijdige schoolverlaters als gevolg van onvoldoende financiële middelen. De VN betreurde de onaanvaardbare omstandigheden in deze kampen.⁹² De kampen zijn ook doelwit voor aanvallen en plunderingen door rebellen. Het leger kan hiertegen onvoldoende bescherming bieden en maakt zich zelf ook schuldig aan plunderingen. De overheid hanteert geen officieel hervestigingsbeleid. Veel ontwikkelingsorganisaties nemen in hun rehabilitatieplannen de hervestiging van ontheemden of terugkerende vluchtelingen op.

⁹¹ UN OCHA, *Consolidated Inter-Agency Appeal for Burundi 2003*, november 2002; zie ook 3.3.4.

⁹² UN, ECOSOC, CHR Resolution 2001/21, E/CN.4/RES/2001/21

Eind maart 2002 begon de repatriëring van Burundezen uit vluchtelingenkampen in Tanzania op basis van een tripartiete overeenkomst. Tussen maart en 31 december 2002 faciliteerde UNHCR de vrijwillige terugkeer van 31.421 Burundese vluchtelingen uit Tanzania naar relatief veilige gebieden in het noorden van Burundi. In dezelfde periode keerden 21.432 Burundezen op eigen gelegenheid terug. Ondanks grote druk van de regeringen van beide landen wilde UNHCR niet verder gaan dan te faciliteren bij vrijwillige terugkeer naar veilig geachte (noordelijke) provincies, en wilde UNHCR de terugkeer niet bevorderen. Door de voortdurende onveiligheid in Burundi is de vrijwillige terugkeer, ook naar de eerder relatief veilig geachte gebieden, eind 2002 opnieuw gedaald. UNHCR heeft, vanwege veiligheidsredenen niet gefaciliteerd of geholpen bij terugkeer naar de zuidelijke en oostelijke provincies van Burundi. Van januari tot oktober 2002 heeft UNHCR in Tanzania 11.000 Burundese vluchtelingen uit het zuidelijke deel van Burundi ontvangen.

Burundi bood eind 2002 onderdak aan 30.000 vluchtelingen uit de DR Congo en 1.300 vluchtelingen uit Rwanda.⁹³

4.2 Minderjarigen

Volgens het Burgerlijke wetboek eindigt de minderjarigheid bij het bereiken van de 21-jarige leeftijd⁹⁴. Men bereikt dan de '*majorité civil*', dat wil zeggen men mag trouwen, contracten afsluiten, etcetera. Personen onder de 21 jaar hebben van hun ouders toestemming nodig om te trouwen.

Volgens het wetboek van Strafrecht is men strafrechtelijk meerderjarig vanaf de leeftijd van 16 jaar ('*majorité pénal*'). Vanaf de leeftijd van 18 jaar is men stemgerechtigd ('*majorité politique*').

Vanaf 18 jaar kan iemand zelfstandig een identiteitskaart en een reisdocument aanvragen. Beneden deze leeftijd doen de ouders de aanvraag voor hun kind. Hiertoe moet worden overgelegd een door een notaris gelegaliseerde toestemming van de ouders, een gelegaliseerde '*prise en charge*' (een schriftelijke verklaring of uitnodiging van de uitnodigende partij) en een schriftelijke opgave van de naam van degene die het kind bij de reis begeleidt. Vanaf 16 jaar is het niet meer mogelijk bijgeschreven te worden in het paspoort van de ouders en moet een eigen paspoort worden aangevraagd.

Opvang van alleenstaande minderjarigen geschiedt nauwelijks van overheidswege, maar in de meeste gevallen door de grootfamilie (*extended family*). Deze taak valt

⁹³ UN OCHA, *Consolidated Inter-Agency Appeal for Burundi 2003*, november 2002

⁹⁴ In het ambtsbericht van maart 2002 stond vermeld dat de minderjarigheid eindigt bij het bereiken van de 18 jarige leeftijd.

in eerste instantie toe aan de oudere broers, als die er niet zijn de broers van de vader en vervolgens andere familieleden van vaders kant. Het is minder gebruikelijk dat opvang door de familie aan moeders kant geschiedt. Opvang door de burens of de dorpsgemeenschap komt zelden voor.

Het komt uiterst zelden voor dat een kind niet door de familie wordt opgevangen. Over voogdij wordt beslist door het '*Tribunal de Résidence*'. In beginsel kan iedereen in aanmerking komen om als voogd op te treden, maar meestal wordt er voor familieleden gekozen, vooral van vaders kant.

Er zijn naar schatting 350.000 wezen in Burundi, (waarvan 230.000 als gevolg van aids)⁹⁵. Minder dan 10.000 bevinden zich in opvangtehuizen. In een bekend weeshuis in Ruyigi, waar ooit bijna 5000 alleenstaande kinderen verbleven, verblijven nu nog enkele honderden. De meeste kinderen zijn inmiddels bij familie of streekbewoners ondergebracht. Er is in Burundi vrijwel geen gezin dat niet een kind heeft opgenomen. In Burundi zijn ongeveer 36 tehuizen voor minderjarigen. Slechts twee hiervan vallen onder het Ministerie *de l'Action Sociale*: één weeshuis, met een capaciteit voor 80 kinderen en één centrum voor de opvang van straatkinderen. Bij deze centra besteedt de staat ongeveer €70 per kind per jaar. De overige tehuizen worden vaak geleid door ngo's en religieuze instellingen. De lokale ngo's krijgen ongeveer €500 subsidie per jaar van het ministerie.

Het aantal straatkinderen neemt van dag tot dag toe. Er zijn naar schatting ruim 5000 straatkinderen in Burundi, waarvan 1700 in de agglomeraties Bujumbura, Gatumba, Gitega, Kayanza, Muyinga, Ngozi en Rumonge⁹⁶.

Kinderarbeid beneden de 16 jaar is verboden. Maar vooral op het platteland verrichten kinderen beneden de 16 jaar zware lichamelijke arbeid. Zowel door traditie als door economische noodzaak zijn kinderen verplicht bij te dragen aan het levensonderhoud van het gezin⁹⁷.

In Burundi bestaat geen leerplicht. Meer dan een kwart van de lagere scholen is door gevechtshandelingen vernietigd en veel leraren zijn omgekomen. De lerarenopleidingen zijn verstoord en vooral in de provincies die het meest te lijden hebben van gevechten, is het moeilijk gekwalificeerde leraren te vinden. De overheid verzorgt het basisonderwijs tot de zesde klas, maar de ongelijke verdeling van onderwijsmiddelen bevoordeelt de kinderen in zuidelijke en centrale delen van het land. Volgens de Burundese overheid volgt 45% van de kinderen lager onderwijs en 44% middelbaar onderwijs. In het basisonderwijs wordt lesgegeven in het Kirundi, in het middelbaar en universitair onderwijs wordt lesgegeven in het Frans.

⁹⁵

Consolidated Inter-Agency Appeal 2003 Genève november 2002

⁹⁶ Rapport sur la situation des droits de l'homme au Burundi – Rapporteur spécial (Geneve 19 maart 2001)

⁹⁷ Rapport sur la situation des droits de l'homme au Burundi – Rapporteur spécial (Geneve 19 maart 2001)

Gedurende het hele conflict in Burundi zijn kinderen door alle strijdende partijen ingezet voor allerlei werkzaamheden, inclusief gevechten.

Naar schatting van een internationale ngo is sprake van totaal 14.000 kindsoldaten in Burundi. Gedwongen rekrutering vindt plaats van de kant van de rebellen. In het regeringsleger zijn enkele honderden kindsoldaten. Hier is vooral sprake van een soort alternatieve sociale opvang (kleding, voeding, onderdak). Bij de *Gardiens de la Paix* zijn enkele duizenden kinderen ingezet, wellicht deels gedwongen (zie 3.4.5). In oktober 2001 tekenden UNICEF en de regering een protocol over demobilisatie van kindsoldaten. In augustus 2002 heeft de regering aan UNICEF laten weten akkoord te gaan met het niet langer opnemen van minderjarigen bij de *Gardiens de la Paix*.

Vanaf 12-jarige leeftijd geldt in Burundi een algemene identificatieplicht, die echter niet wettelijk is vastgelegd. Identificatie kan ook door middel van een *carte scolaire*, die ieder schoolgaand kind vanaf de eerste klas van de lagere school heeft, of een paspoort. De aanvraag van een ID-kaart loopt via het kantoor van de gemeente (*Bureau Communal*), waar de namen van de ouders en de registratie van de burgerlijke stand moeten worden opgegeven. Er wordt daarnaast ook een centrale registratie in Bujumbura bijgehouden. Bij het niet kunnen tonen van identiteitspapieren loopt ook de minderjarige het risico gearresteerd te worden (zie ook 3.3.4).

4.3 Situatie in landen in de regio

Eind 2002 hadden ongeveer 350.000 Burundezen hun toevlucht gezocht in Tanzania,⁹⁸ en kleinere aantallen in de andere buurlanden (circa 20.000 in de DR Congo, 2.000 in Zambia en 1.200 in Rwanda). Tot december 2002 zijn 52853 vluchtelingen uit eigen beweging uit Tanzania teruggekeerd naar Burundi⁹⁹. In 2001 zijn naar schatting 30.000 personen teruggekeerd.¹⁰⁰ Hierbij verleende UNHCR assistentie.¹⁰¹

Voor de situatie van Burundezen in derde landen wordt verder verwezen naar het thema-ambtsbericht 'Burundezen in Kenia, Uganda en Tanzania' van 26 juni 2001.

⁹⁸ afgezien van de circa 470.000 'oude' (uit 1970-1974) Burundese vluchtelingen die niet langer door UNHCR ondersteund worden; UN OCHA, Consolidated Inter-Agency Appeal for Burundi 2003, november 2002

⁹⁹ UN OCHA Consolidated Inter-Agency Appeal - Burundi 2003, november 2002

¹⁰⁰ UNHCR, Statement by Mr. Ruud Lubbers to the UNSC, New York, 7 February 2002

¹⁰¹ zie ook 4.1

4.4 Internationale Organisaties

In Burundi zijn 60 internationale ngo's werkzaam. De centrale overheid regelt in strakke regie waar zij kunnen werken. In Cankuzo, Karuzi en Ruyigi zijn zeer weinig ngo's werkzaam. Ook de meeste VN-organisaties zijn in Burundi werkzaam, onder andere UNAIDS, UNDP, UNESCO, UNFPA, UNICEF, UNIFEM, WFP, WHO en UNHCR.

Voor de activiteiten van UNHCR wordt verwezen naar 4.3. .

UNHCR heeft geen bezwaar tegen terugzending van afgewezen Burundese asielzoekers, maar geeft er de voorkeur aan hiermee te wachten tot de veiligheidssituaties dusdanig is verbeterd, dat een veilige en waardige terugkeer mogelijk is.

4.5 Beleid andere landen

Verenigd Koninkrijk

De Britse IND beoordeelt alle asielverzoeken op individuele basis en hanteert geen bijzonder toelatingsbeleid met betrekking tot Burundese asielzoekers. Afgewezen Burundese asielzoekers kunnen, in verband met de situatie in hun land een beroep doen op het Europese Hof voor de Rechten van de Mens of een beroep op buitengewone omstandigheden en een verblijfsvergunning voor 48 maanden krijgen. Verwijdering van afgewezen Burundese asielzoekers vindt, in verband met de situatie in Burundi, niet plaats.

Duitsland

Het Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) beoordeelt de Burundese asielverzoeken op individuele basis. Het behoren tot een bepaalde categorie vormt geen grond voor asielverlening. Ook zijn er geen categorieën die in aanmerking komen voor een subsidiaire bescherming. In de periode januari tot oktober 2002 vonden geen uitzettingen naar Burundi plaats.

Frankrijk

Frankrijk beoordeelt iedere asielaanvraag individueel, maar onderscheidt enkele categorieën die in aanmerking kunnen komen voor een vluchtelingenstatus.

Hutu en Tutsi die slachtoffer zijn van vervolging door Hutu rebellen of regeringsmilitairen;

Hutu, die politieke activiteiten binnen Frodebu of andere oppositiebewegingen hebben ontplooid en die daarvoor werden vervolgd door Tutsi milities, zoals de militie '*Sans Eche*', als die werden getolereerd of aangemoedigd door de autoriteiten;

Dit geldt in dezelfde omstandigheden ook voor Tutsi.

België

Het Commissariaat Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen hanteert geen bijzonder toelatings- en terugkeerbeleid voor asielzoekers uit Burundi. Repatriëring van uitgeprocedeerde asielzoekers vormt geen probleem.

Zwitserland

Zwitserland beoordeelt de Burundese asielverzoeken op individuele basis. Er zijn geen categorieën, die in aanmerking komen voor subsidiaire bescherming. Uitzetting naar Burundi vindt niet plaats.

5 Samenvatting

Na ettelijke perioden van etnische conflicten kwam in 1996 majoor Pierre Buyoya, een Tutsi, door middel van een geweldloze coup aan de macht. Een deel van de politieke top van Frodebu vluchtte naar het buitenland. In de eerste jaren van het Buyoya-bewind leidden spanningen tussen Hutu en Tutsi herhaaldelijk tot gewelddadige uitbarstingen. Ondanks dat sinds 1998 de verdeling van de ministersposten over Hutu en Tutsi evenwichtiger is geworden, bleef er een aanzienlijke, deels gewapende, oppositie bestaan tegen de regering.

In augustus 2000 werd onder leiding van Mandela in Arusha een vredesakkoord bereikt, en door alle partijen ondertekend behalve door de twee belangrijkste Hutu rebellengroeperingen FDD en FNL. Kern van het akkoord is een driejarige overgangperiode om te komen tot een evenwichtiger politieke en militaire structuur. Gedurende de eerste achttien maanden van de overgangperiode zal het land geleid worden door een Tutsi president (Buyoya), die voor de tweede helft van de overgangperiode zal worden opgevolgd door een Hutu president (naar verwachting Domitien Ndayizeye, de huidige vice-president).

Op 3 december 2002 werd een grote doorbraak bereikt in het vredesproces met de ondertekening van een staakt-het-vuren-overeenkomst in Arusha tussen de overgangsregering en de FDD.

De staakt-het-vuren overeenkomst voorziet in de ontwapening, demobilisatie en herintegratie van de strijdende partijen. Zowel het nationale leger als de FDD-rebellen moeten met hun wapens worden ondergebracht in verscheidene kampen, verspreid over het land, onder supervisie van een Afrikaanse vredesmacht, voorzien van een VN-mandaat en erkend door de VN-Veiligheidsraad.

Eveneens werd overeengekomen dat de FDD deel zal nemen aan de overgangsregering.

Eerder waren al staakt-het-vuren-overeenkomsten gesloten met kleine facties van FDD en FNL. Met de hoofdgroepering van de FNL is echter nog geen staakt-het-vuren overeengekomen.

Eind 2002 was er echter nog geen Afrikaanse vredesmacht aanwezig en werd de definitieve implementatie van het staakt-het-vuren met de FDD voor onbepaalde tijd opgeschort.

De veiligheidssituatie in Burundi is de tweede helft van 2002 enigszins verbeterd. Sinds de ondertekening van de staakt-het-vuren overeenkomst is er een periode geweest dat er bijna geen aanslagen van de FDD meer waren. Sinds 21 februari 2003 liep het aantal gevechten met het regeringsleger weer op, omdat de FDD het leger ervan beschuldigt de voedselhulp te blokkeren. Hierdoor is de FDD, naar

eigen zeggen, gedwongen zijn strijders carte-blanche te geven zelf voor de bevoorrading te zorgen.

Over ontwikkelingen in de mensenrechtensituatie zijn over de verslagperiode weinig nieuwe gegevens beschikbaar. De meeste mensenrechtenschendingen zijn gerelateerd aan de conflictsituatie. Alle partijen maken zich schuldig aan willekeurig geweld. Er is geen sprake van systematische vervolging van bepaalde bevolkingsgroepen. Wel kan gesteld worden dat de Hutu in het algemeen achtergesteld worden bij de Tutsi, zowel waar het gaat om onderwijs als bij het verkrijgen van hogere functies bij de overheid (leger en rechterlijke macht).

Bijlage(n)

I Literatuurlijst

Economist Intelligence Unit (EIU) Burundi Country Reports, van mei, augustus en november 2002.

UN ECOSOC Report on the human rights situation in Burundi submitted by the Special Rapporteur, Mrs. Marie-Thérèse A. Keita Bocoum, in accordance with Commission resolution 2001/21. Geneve 7 maart 2002.

Amnesty International Poverty, isolation and ill-treatment. Juvenile Justice in Burundi. September 2002.

UNHCR Programmes in Tanzania and Burundi, Joint mission report July 2002.

UN-OCHA, Consolidated Inter-Agency Appeal for Burundi 2003 20 november 2002

CIA The World Factbook 2002 - Burundi

Europa Publications Africa South of the Sahara 2002-Burundi 2001, Londen

Human Rights Watch (HRW), Burundi, to protect the people: the government-sponsored 'self-defense' program in Burundi, December 2001, Vol 13, No. 7(A)

HRW, World Report 2002: Burundi

ICG Burundi: Sortir de L'Impasse, Rapport Afrique nr. 29, 14 mei 2001, Brussel/Nairobi.

ICG Burundi: The issues at stake, Africa Report nr. 23, 12 juli 2000, Nairobi/Brussel.

ICG, Burundi: One hundred days to put the peace process back on track, ICG Africa Report No 33, 14 augustus 2001, Nairobi/Brussels

International Institute for Strategic Studies, The Military Balance 2000/01

République du Burundi, Décret-loi No 1/8 du 17 mars 1980 portant Code Pénal Militaire

Tweede Kamer, Het grote Merengebied: een regionaal perspectief, verslag van een missie van leden van de Tweede Kamer en kerkelijke organisaties (augustus 1999)

UN ECOSOC Rapport sur la situation des droits de l'homme au Burundi soumis par le Rapporteur spécial, Mme Marie-Thérèse A. Keita Bocoum, Genève, 19 maart 2001.

UNGA, Situation of human rights in Burundi, New York, 17 October 2001 (A/56/479)

UNHCR Global Report 2000, Genève

UNHCR, Mid-Year Progress Report 2001, Genève

UNHCR, Statement by Mr. Ruud Lubbers to the UNSC, New York, 7 February 2002

UN OCHA, Consolidated Inter-Agency Appeal for Burundi 2002, 26 november 2001 (www.reliefweb.int)

UN Security Council, diverse resoluties en presidentiële verklaringen (www.un.org)

U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2000, Burundi, februari 2001

ICG, The Burundi rebellion and the ceasefire negotiations, Nairobi/Brussels 6 augustus 2002.

Persberichten van diverse persbureaus, waaronder IRIN, Reuters, AP, enzovoort.

II Overzicht politieke partijen en rebellengroepen

De belangrijkste pro-Hutu partijen zijn:

Frodebu, CNDD, Palipehutu, *Parti du Peuple* (PP), *Parti Libéral* (PL) en *Rassemblement pour le Peuple du Burundi* (RPB).

De belangrijkste pro-Hutu rebellengroepen zijn:

FDD, FNL en Frolina.

Tot de in mei 1999 gevormde G-7 behoren:

Frodebu, CNDD, Palipehutu, *Parti du Peuple*, *Parti Libéral*, *Rassemblement pour le Peuple du Burundi* en Frolina.

De belangrijkste pro-Tutsi partijen zijn :

Uprona, Parena, *Parti pour la Réconciliation du Peuple* (PRP), Anadde, Inkinzo, Abasa, AV-Intwari, *Parti pour la Socio-Démocratie* (PSD), *Parti Indépendant pour les Travailleurs* (PIT) en *Rassemblement pour la Démocratie, le Développement Economique et Social* (Raddes).

Tot de in 1999 gevormde G-8 behoorden :

Parena, PRP, Anadde, Inkinzo, Abasa, AV-Intwari, PSD en PIT .

Tot de in 2000 gevormde G-10 behoorden de partijen van de G-8 plus Uprona en Raddes .

Tot de in 2001 gevormde G-6 behoorden :

Anadde, Inkinzo, PRP, PIT, Raddes en AV-Intwari.

Korte beschrijving van de pro-Hutu partijen:

Frodebu

Het *Front pour la démocratie au Burundi* (Frodebu; opgericht in 1986 en wettelijk goedgekeurd in 1992; voornamelijk Hutu partij) won de verkiezingen in 1993 onder leiding van Melchior Ndadaye en regeerde, hoewel tegen het einde nog slechts nominaal, tot 1996. De partij is diep verdeeld en is twee keer gesplitst door meningsverschillen over de kwestie van de machtsdeling met het door Tutsi beheerste militaire apparaat. Als gevolg daarvan is de partij verdeeld tussen een binnenlandse en een buitenlandse vleugel en een gewapende afscheiding. De eerste splitsing vond plaats in 1995 nadat Frodebu eind 1994 afspraken maakte met Uprona over machtsdeling, en leidde ertoe dat de minister van Binnenlandse Zaken, Léonard Nyangoma, de *Conseil national pour la défense de la démocratie*

(CNDD, zie hieronder) vormde. De tweede splitsing vond plaats in 1998, nadat de binnenlandse vleugel van Frodebu, geleid door de secretaris-generaal van de partij, Augustin Nzojibwami, toetrad tot de regering van president Pierre Buyoya. De buitenlandse vleugel, geleid door de voorzitter van de partij, Jean Minani, verwierp deze beslissing en sindsdien hebben de twee vleugels niets van elkaar willen weten. Wel heeft toenadering plaatsgevonden tussen de buitenlandse vleugel van het Frodebu en de CNDD sinds de vorming van de G-7 in mei 1999, terwijl de cohesie van de binnenlandse vleugel van het Frodebu zwak is door rivaliteiten tussen vooraanstaande leden.

Het Frodebu heeft de vredesovereenkomst van Arusha van 28 augustus 2000 getekend. Na aanvankelijk verzet tegen de kandidatuur van Buyoya voor het interim-presidentschap tekende Frodebu uiteindelijk ook de overeenkomst over de overgangperiode van 23 juli 2001 (Arusha). Ook stemde Frodebu in met het volgende uitvoeringsakkoord op 11 oktober 2001 (Pretoria).

In de visie van Mandela is het Frodebu als belangrijkste gematigde Hutu partij er verantwoordelijk voor om de Hutu gemeenschap achter het vredesakkoord van Arusha en de uitvoering van de overgangsbepalingen te krijgen.

CNDD

De *Conseil national pour la défense de la démocratie* (CNDD; een voornamelijk Hutu partij) en zijn gewapende vleugel, de *Forces pour la défense de la démocratie* (FDD), zijn ontstaan uit het Frodebu. In 1995 wees Léonard Nyangoma, de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, de overeenkomst van Frodebu tot machtsdeling met Uprona af, stapte uit Frodebu, verliet het land om de strijd aan te gaan tegen het Burundese leger en richtte daartoe CNDD en FDD op. De FDD brak los van de CNDD in mei 1998, waardoor de positie van Nyangoma verzwakt werd, waarop deze een verbond sloot met de buitenlandse vleugel van het Frodebu.

De CNDD tekende, als lid van de G-7, het vredesakkoord van Arusha van 28 augustus 2000. Begin 2001 verbrak Nyangoma het bondgenootschap met de buitenlandse vleugel van het Frodebu weer, uit onvrede over de keuze van Buyoya voor het interim-presidentschap. Het CNDD distantieerde zich dan ook van de overeenkomst over de overgangperiode van 23 juli 2001 (Arusha). Het wilde geen enkele bemoeienis met de overgangsregering en was uitsluitend geïnteresseerd in staakt-het-vuren-onderhandelingen.

Palipehutu

De *Parti pour la libération des peuples Hutu* (Palipehutu) werd in de zeventiger jaren van de vorige eeuw gevormd door Hutu vluchtelingen om de Burundese strijdkrachten te verslaan, en intensiverde zijn strijd na de moord op premier Ndadaye in 1993. De leider van de Palipehutu is Etinne Karatasi. De gewapende vleugel van Palipehutu, de *Forces Nationales pour la Libération* (FNL), splitste zich in 1999 van de partij af en noemt zich sindsdien Palipehutu-FNL of FNL.

Beide facties vinden een groot deel van hun aanhang onder de Burundese vluchtelingen in Tanzania.

Palipehutu tekende, als lid van de G-7, het vredesakkoord van Arusha van 28 augustus 2000.

PP

De *Parti du Peuple* is een kleinere pro-Hutu partij, opgericht in 1992.

De PP tekende, als lid van de G-7, het vredesakkoord van Arusha van 28 augustus 2000.

PL

De *Parti Libéral* is een kleinere pro-Hutu partij, opgericht in 1992.

De PL tekende, als lid van de G-7, het vredesakkoord van Arusha van 28 augustus 2000.

RPB

De *Rassemblement pour le Peuple du Burundi* is een kleinere pro-Hutu partij, opgericht in 1992.

De RPB tekende, als lid van de G-7, het vredesakkoord van Arusha van 28 augustus 2000.

Korte beschrijving van de pro-Tutsi partijen:

Uprona

De *Union Nationale pour le Progrès* (Uprona) is opgericht in 1961 en was van 1966 tot 1991 de enige politieke partij in Burundi. De partij is begonnen als nationale partij maar heeft sinds jaren vooral de Tutsi belangen behartigd. Tot 1998 stond de partij tegenover president Buyoya vanwege zijn samenwerking met Frodebu. In 1998 werd de voorzitter, Charles Mukasi, vervangen door Luc Rukingama, een aanhanger van Buyoya, en sindsdien steunt Uprona president Buyoya en trad Uprona toe tot de regering. Charles Mukasi heeft echter nog grote aanhang onder de gewone leden.

Uprona heeft de vredesovereenkomst van Arusha van 28 augustus 2000 getekend, evenals de overeenkomsten over de overgangperiode van 23 juli 2001 (Arusha) en 11 oktober 2001 (Pretoria).

In de visie van Mandela is Uprona als belangrijkste gematigde Tutsi partij er verantwoordelijk voor om de Tutsi gemeenschap achter het vredesakkoord van Arusha en de uitvoering van de overgangsbepalingen te krijgen.

Parena

De *Parti pour le Redressement National* (Parena) is een Tutsi partij, opgericht in 1995, die zich in het algemeen radicaler opstelt dan de Uprona. De leider van de partij is oud-president (1976-1987) Bagaza.

Parena heeft als lid van de G-8 en G-10 het vredesakkoord van Arusha van 28 augustus 2001 ondertekend, maar heeft zich steeds verzet tegen de kandidatuur van Buyoya voor het interim-presidentschap en de overige overgangsregelingen. Het heeft zich echter niet aangesloten bij de *Mouvement de Résistance pour la Réhabilitation du Citoyen*, een brede Tutsi beweging tegen de regelingen inzake de overgangsregering, die na 23 juli 2001 ontstond.

Abasa

De *Alliance Burundo-Africaine pour le Salut* is een kleine pro-Tutsi partij, opgericht in 1993. Abasa steunde als lid van de G-8 en G-10 de vredesovereenkomst van Arusha. Het maakt geen deel uit van de G-6.

Anadde

De *Alliance Nationale pour le Droit et le Développement Economique* is een kleine pro-Tutsi partij, opgericht in 1993. Anadde steunde als lid van de G-8 en G-10 de vredesovereenkomst van Arusha, maar verzette zich als lid van de G-6 tegen de kandidatuur van Buyoya voor het interim-presidentschap. Het neemt deel in de *Mouvement de Résistance pour la Réhabilitation du Citoyen*, een brede Tutsi beweging tegen de regelingen inzake de overgangsregering, die na 23 juli 2001 ontstond.

AV-Intwari

De *Alliance des Valiants* is een kleine pro-Tutsi partij, opgericht in 1993. Evenals Anadde steunde AV-Intwari als lid van de G-8 en G-10 de vredesovereenkomst van Arusha, maar verzette het zich als lid van de G-6 tegen de kandidatuur van Buyoya voor het interim-presidentschap. AV-Intwari neemt deel in de *Mouvement de Résistance pour la Réhabilitation du Citoyen*, een brede Tutsi beweging tegen de regelingen inzake de overgangsregering, die na 23 juli 2001 ontstond.

Inkinzo

Inkinzo ('het schild'), is een kleine pro-Tutsi partij opgericht in 1993. Ook Inkinzo steunde als lid van de G-8 en G-10 de vredesovereenkomst van Arusha, maar verzette zich als lid van de G-6 tegen de kandidatuur van Buyoya voor het interim-presidentschap. Inkinzo neemt deel in de *Mouvement de Résistance pour la Réhabilitation du Citoyen*, een brede Tutsi beweging tegen de regelingen inzake de overgangsregering, die na 23 juli 2001 ontstond.

PIT

De *Parti Indépendant pour les Travailleurs* is een kleine pro-Tutsi partij, opgericht in 1993. Ook de PIT steunde als lid van de G-8 en G-10 de vredesovereenkomst van Arusha, maar verzette zich als lid van de G-6 tegen de kandidatuur van Buyoya voor het interim-presidentschap. De PIT neemt deel in de *Mouvement de Résistance pour la Réhabilitation du Citoyen*, een brede Tutsi beweging tegen de regelingen inzake de overgangsregering, die na 23 juli 2001 ontstond.

PRP

De *Parti pour la Réconciliation du Peuple* is een kleine pro-Tutsi partij, opgericht in 1992. Ook de PRP steunde als lid van de G-8 en G-10 de vredesovereenkomst van Arusha, maar verzette zich als lid van de G-6 tegen de kandidatuur van Buyoya voor het interim-presidentschap. De PRP neemt deel in de *Mouvement de Résistance pour la Réhabilitation du Citoyen*, een brede Tutsi beweging tegen de regelingen inzake de overgangsregering, die na 23 juli 2001 ontstond.

PSD

De *Parti pour la Socio-Démocratie* is een kleine pro-Tutsi partij, opgericht in 1993. De PSD ondertekende als lid van de G-8 en G-10 het vredesakkoord van Arusha en maakt geen deel uit van de G-6.

Raddes

De *Rassemblement pour la Démocratie, le Développement Economique et Social* is een kleine pro-Tutsi partij, opgericht in 1993. Raddes ondertekende als lid van de G-10 het vredesakkoord van Arusha, maar verzette zich als lid van de G-6 tegen de kandidatuur van Buyoya voor het interim-presidentschap. Raddes neemt deel in de *Mouvement de Résistance pour la Réhabilitation du Citoyen*, een brede Tutsi beweging tegen de regelingen inzake de overgangsregering, die na 23 juli 2001 ontstond.

MRC

De *Mouvement de Réhabilitation du Citoyen* is officieel toegelaten op 20 november 2002. De partij staat onder leiding van Epitace Bayaganakandi, die zich verzette tegen het interim-presidentschap van Buyoya, en die namens de G6 kandidaat was om zelf dat presidentschap te vervullen.

De partij is een uitvloeisel van de *Mouvement de Résistance pour la Réhabilitation du Citoyen*, een brede Tutsi beweging tegen de regelingen inzake de overgangsregering.